

2000

ВІУНЕ
МІСТО

КАТОЛИЦЬКІ ЧИТАННЯ

ПРОТИСЕКТЯРСЬКІ ВИДАННЯ В. ВА ЧСВВ. В ЖОВКВІ

Бачимо, чуємо, читаємо про те, що довкруги нас діється, як багато **ворогів скритих, чи явних** атакує нашу Церкву і наш нарід. Кілько підземних сил розкладає душу народу і нищить, руйнує найцінніший наш скарб — св. віру. Найбільшою небезпекою, яка нам нині загрожує (побіч комунізму) — це **сектарство**. Ріжного рода «проповідники» і «апостоли Божого слова», штундисти, методисти, євангелики, баптисти і багато, багато інших — **сіють знищення і несуть роздор** поміж український нарід. Чимало наших сіл є загрожених сектярським дурманом. Чимало легковірних і неутверджених у св. вірі — пішло за блудними пастирями, вовками в овечій шкурі — на вічну погубу і осудження. Щоб **охоронити наш край перед дуже небезпечною агітацією** із боку всяких вислаників темних сил ада — Видавництво Чина св. Василія Вел. в Жовкві — видало в останних часах низку гарних, популярних і **дуже дешевих брошурок**, призначених виясненню і обороні найбільш атакованих сектярями — правд св. віри. Це бібліотечка **»КАТОЛИЦЬКІ ЧИТАННЯ«**

Тяжкі і незрозумілі для нашого розуму правди віри — описано в цих книжочках **дуже приступно, легко і цікаво**. Читається ці книжечки, мов яке оповідання.

Для тих, що зустрічаються з іновірцями, сектарами і не знають, як боронитися — дуже надаються **»КАТОЛ. ЧИТАННЯ«**. Там знайдуть вони відповіді на всі закиди ворогів релігії і Церкви.

Нераз аж стидно — так не вміють собі порадити наші люди, коли заїде бесіда на правди віри! Чому так гладко вміють говорити і боронити брехні ріжні агітатори? Бо читають свої книжки! А що робимо ми — католики? **Зі самого тільки молитовника добрим католиками-українцями сьогодні не будемо!**

Тим всім, що їм лежить на серці добро своєї душі і оборона св. віри перед її ворогами — поручаємо горячо ось-такі дешеві книжечки бібліотеки **»КАТОЛИЦЬКІ ЧИТАННЯ«**:

1. **І буде одне стадо** ціна 5 сот.
2. **„Радуйся Благодатная“** 5 сот.
3. **Стережіться облудних пророків, . . .** 5 сот.
4. **Поза Церквою нема спасення** 5 сот.
5. **Поеднання** 5 сот.
6. **„Не бороніть дітям приходити до Мене“** 5 сот.
7. **В церквах благословіть Господа . . .** 5 сот.
- 8-9. **„Радуйся живоносний Хресте“** 5 сот.
- 10-11. **Сектанти** 10 сот.

Пошта 5 сот. (Краще замовляти по 5-10 прим., бо не оплатиться).

Дальші книжечки, після довшої перерви, приготуємо до друку.

Видавництво Чина св. Василія Вел. в Жовкві.

II-612.211

О. СТЕПАН КОВАЛІВ

ВІЧНЕ МІСТО

ЖОВКВА 1937

НАКЛАДОМ І ДРУКОМ ОО. ВАСИЛІЯН

Ч. 11160 / К.

Позволяється печатати

Від гр-кат. Митрополичого Ординаріату
у Львові; дня 24 вересня 1936 р.

† ІВАН

Єпископ Помічник

II - 612,214

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001018256879

ПРИСВЯЧЮ

ЇХ ЕКЦЕЛЕНЦІЇ

ВИСОКОПРЕОБЛАЩЕНОМУ МИТРОПОДИТОВІ

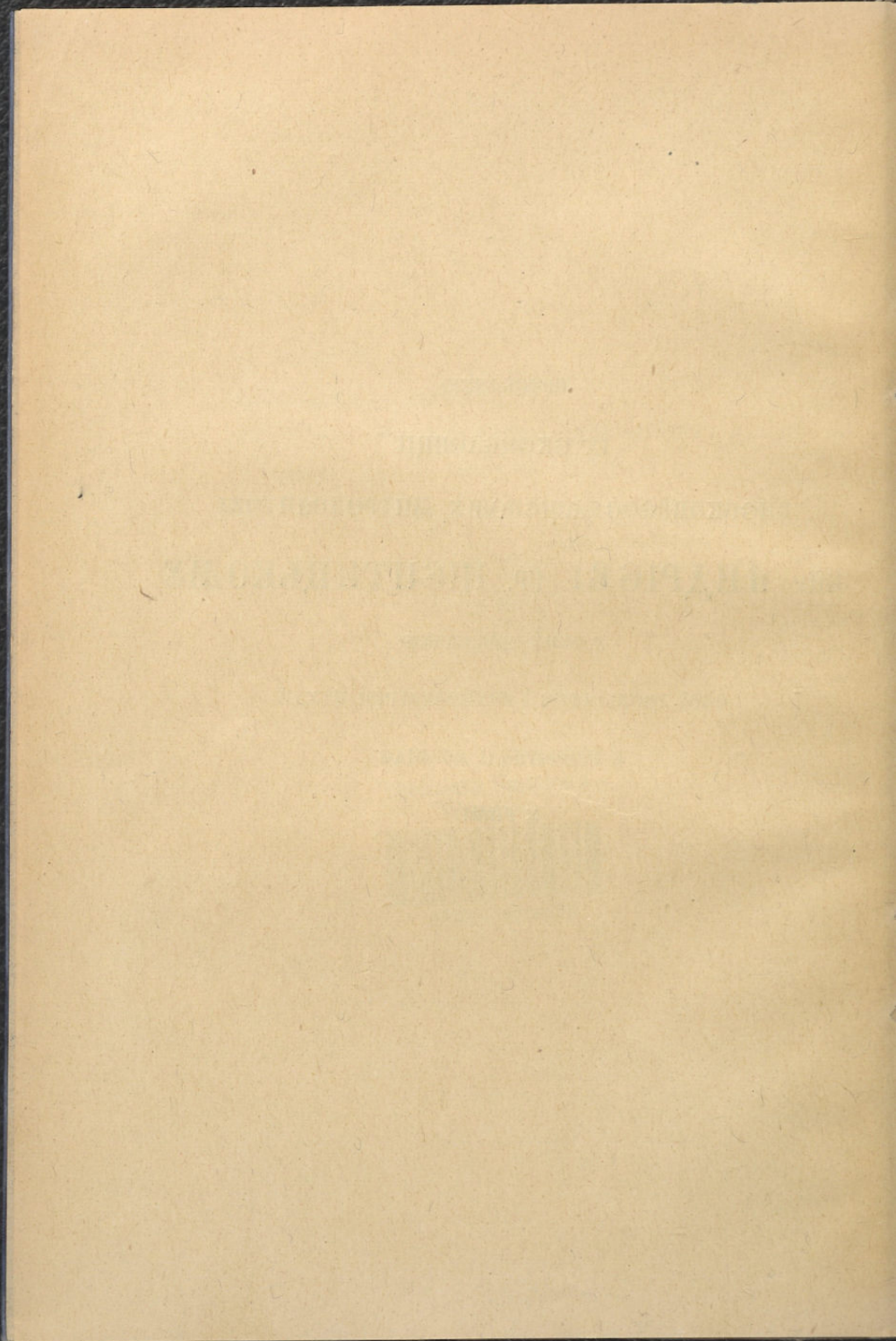
КИР **АНДРІЄВИ** ГР. **ШЕПТИЦЬКОМУ**

АКОМУ ЗАВДАЧЮ

СВОЇ ТЕОЛОГІЧНІ І ІРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

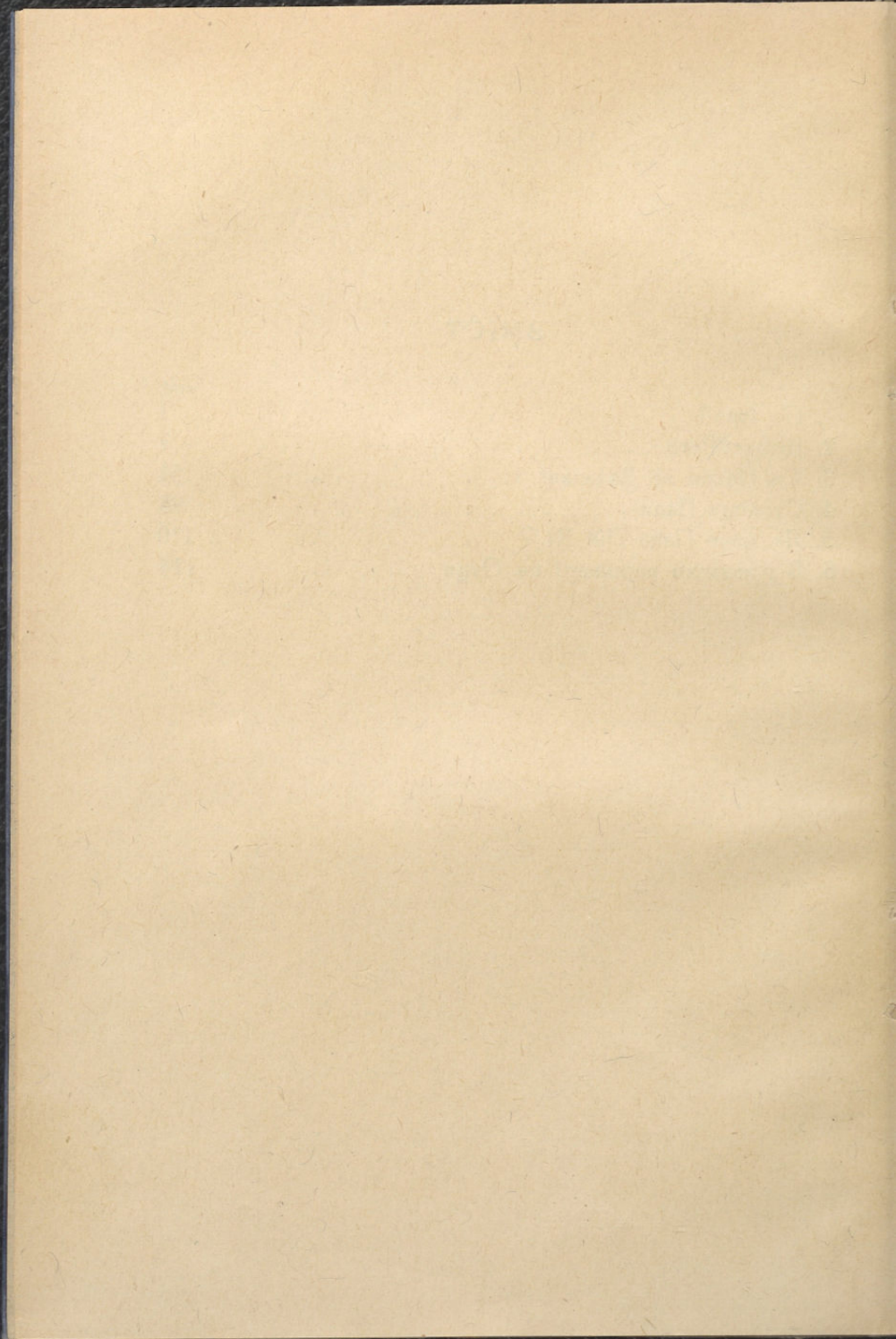
В ПРОПАГАНДІ ДЕ ФІДЕ

У РИМІ

ЗМІСТ

	стор.
1. По Італії	1
2. Вічне Місто	7
3. Св. Петро на Ватикані	51
4. Столиця Папи	95
5. Як живе Папа Пій XI. ?	110
6. В роковини коронації св. Отця	114

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДНЬОГО СЛОВА

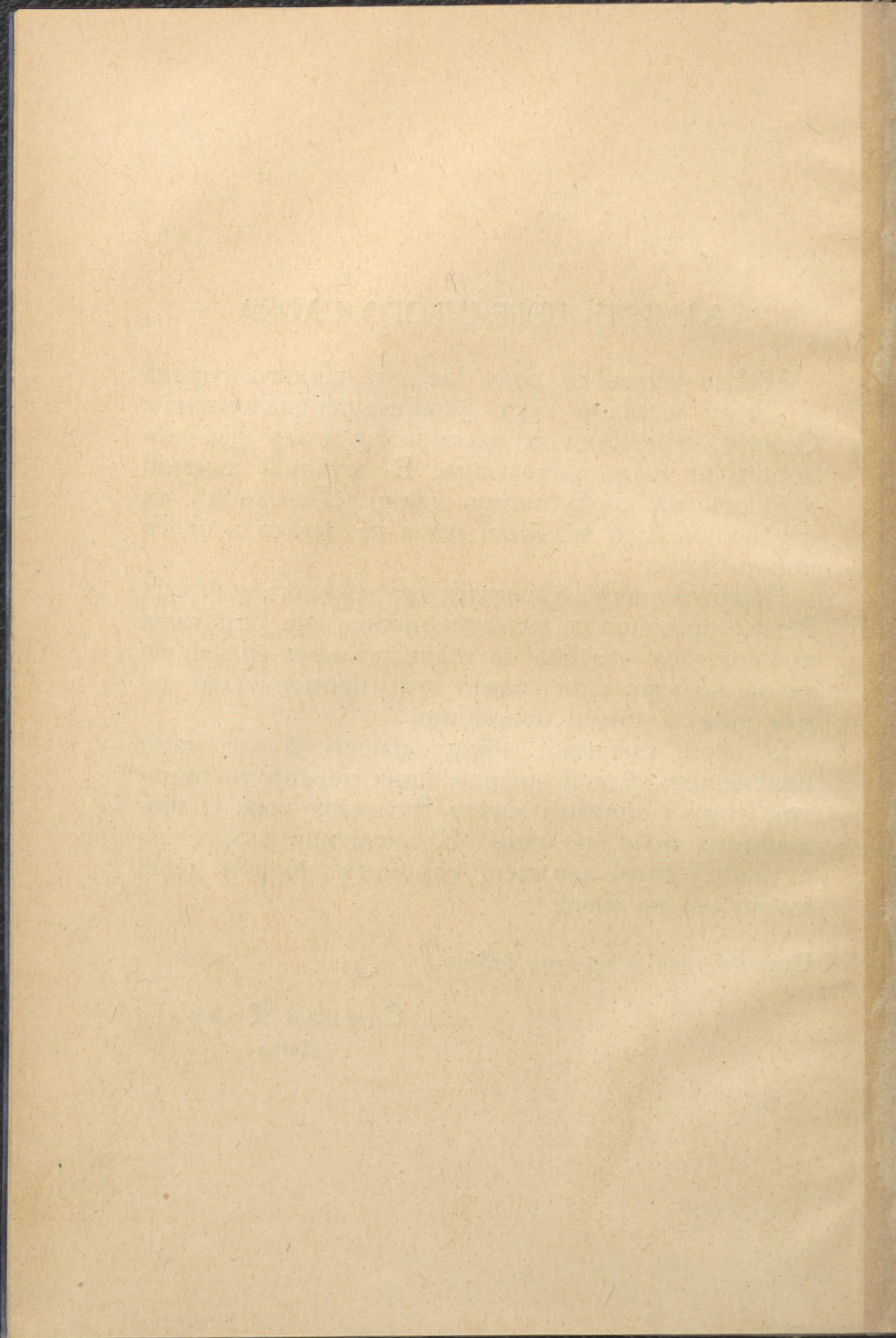
Майже кожного року їде до вічного міста — Риму чималий гурт українських паломників. Однак переважна їх частина не є до цієї подорожі як слід підготована. В останній хвилині купують на залізничному дворі „Бедекира“ та студіюють його в дорозі, хоча не багато з нього користають.

Переглядаючи літературу, що торкається описів Риму, прийшов я до переконання, що описувачі спинюються частіше на індивідуальних враженнях та загальному описі самої суті, промовчуючи нерідко цінні й цікаві подробиці.

У своїй скромній збірці ділюся із читачами поясненням бодей найважливіших церков та пам'яток Риму і описами життя Ватикану враз із щоденними його подіями. Кількалітний побут на студіях у Римі дав мені спромогу зібрати деякі матеріали на місці.

Стріличі, дня 8 вересня 1936 р.

о. Степан Ковалів
Декан

ПО ІТАЛІЇ

Нема на світі другого краю такого гарного й багатого не тільки в красу природи, але також у культурні скарби, як Італія. Рим зродився з всесвітньої історії, а його доля від прадавних часів тісно сплітається з історією людського роду. Вічний город зібрав величаві взори архітектури й мистецтва, створив законодавство, замкнув потім книгу поганського Риму, а отворив нові карти християнського світа і дав початок нинішнім романським народам. Рим зі своїми чудовими церквами, святощами, премногоцінними пам'ятниками є самотнім у своєму роді містом на цілому світі. Крім того, і в першу чергу Рим — це резиденція Христового Намісника, Святішого Вселенського Архієрея Папи Римського.

Ось чому нинішній світ гравітує постійно до Риму, — ось чому спішать до Італії паломники, прочани, богомольці й туристи з усіх кінців світа, з усіх країв Європи й Америки.

Муссоліні покликав до життя спеціальний комісаріят для стислої контролі цього паломничо-туристичного руху. На чолі цього комісаріяту стоїть сам „дуче“. Згаданий комісаріят держить передовсім у карбах усіх готелярів і реставраторів, визначає їм ціни, контролює поділені на класи го-

телі й пансіони, дбає про гігієну і добрі обичаї. Старанням комісаріяту видано „Книжку готелів“, що у ній подані всі готелі на просторі Апенінського півострова з поданням цін, яких власники мусять стисло придержуватися.

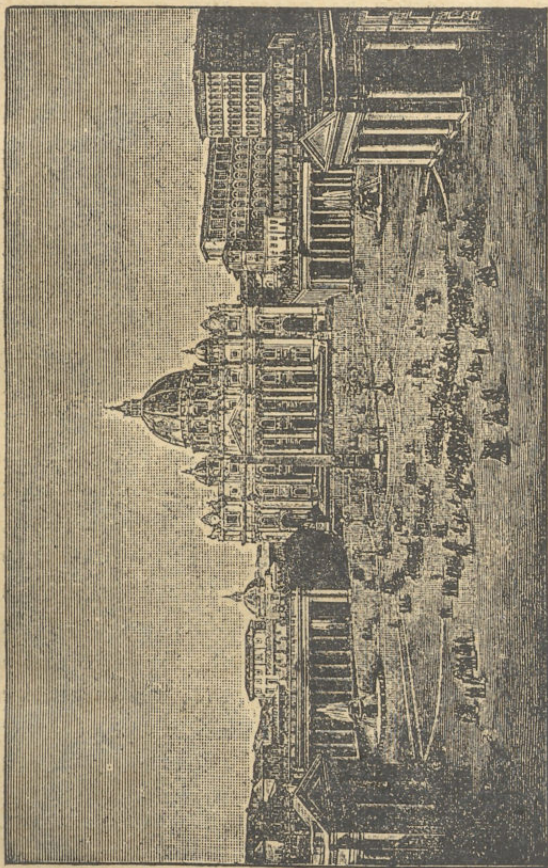
В останніх роках Італія видала вже 26 мільярдів на публичні роботи, а львина частина цієї суми пішла на дороги і на те все, що звязане з паломничо-туристичним рухом. Отже не диво, що маємо в Італії найвеличавіші автостради. Автомобілісти мають правдиву приємність подорожувати по Італії від границі по Сицилію.

Чималу увагу звернено і на залізницю, на залізничу гігієну, знижено ціни їзди та влекшено подорожування. Сьогодні цілий рік можна подорожувати італійськими залізницями з великими знижками. Від 1 січня до кінця травня маємо „прімавера січіліяна“ з великими знижками на Сицилію. В червні паломництво до св. Антонія в Падуї, знову знижка до 50 процент. До кінця травня „прімавера фльорентіна“ — знижка до Фльоренції, від 8 березня до 8 травня — Триполітанські торги — знижка 50 проц. Мілянські торги, далі у Римі ріжні вистави, в квітні вистава мистецтва у Венеції, знижка через увесь час вистави, у вересні торги в Барі.

Понадто на спеціальні т. зв. окружні білети можна обїхати і переїхати цілу Італію здовж і поперек за безцін, а в неділю і в суботу туристичними поїздами ще дешевше. Зимовою порою організують спеціальні поїзди для лещетарів і аматорів зимового спорту.

Завдяки усьому тому число паломників, прочан,

богомольців і туристів з цілого світа тепер у двох збільшилося, бо подорожувати можна дешево, а

Церква св. Петра

оглядати все майже даром. Муссоліні зніс оплати вступів до музеїв і галерій на цілому апенінському півострові, щоби показати світові, що фашизм

не думає заробляти на музеях і галеріях, — хоча позбавило це скарб держави поважної суми, бож видатки на удержання музеїв, на службу і консервацію лишилися ті самі, що й давніше.

Залізничні знижки, спеціальні туристичні поїзди, усталені ціни готелів, знесення оплат до музеїв і галерій, багаті програми поодиноких сезонів, — усе це причиняється до того, що паломник сьогодні дешево, добре, вигідно, з правдивою приємністю може їхати до Італії.

Тому, що майже кожне більше італійське місто має в себе якусь атракцію, — не дивниця, що в кожному італійському місті бачимо чимало чужинців. Венеція, побудована на 170 малих островах і лягунах Адрійського моря, манить своїми 175 каналами, 350 мостами і площею св. Марка та славними мозаїками. Падуя притягає завдяки найбільшому Святому бідаків, а має теж дуже старий університет і найстарший ботанічний город. Болонія це одно з найстарших і найбагатших міст Італії — місто соток веж, славне одним із найстарших європейських університетів та виробом макаронів. Перуджія в Умбрії — старий осідок Етрусків, столиця середньовіччя, сьогодні славний університет і шовкова промисловість. Фльоренція — батьківщина ренесансу і столиця малярства. Асізі має св. Францішка, який своїми науками змінив духа доби і створив нову еру в історії церковної культури. А навіть по смерті місце його гробу, церква в Асізі, стає осередком нового мистецтва, що небавком поширюється на цілу Італію і ясніє на всю Європу. Церква збудована зараз по смерті Святого, знімається над

його гробом на двох кондигнаціях. Біля церкви на стрімкій горі монастирські забудовання, які своєю подобою живо нагадують середньовічний замок. Знаменито збережені, творять прекрасну силуетку на тлі Апенінів. Так долішня як і горішня церква криє цілий ряд фресків, яких творці були батьками нового італійського малярства. До найчільніших належав Джотто. Міляно у підніжжя Альп на перехрестю важних шляхів, — це друге щодо величини місто Італії. Готичний собор у цьому місті, увесь із білого мармору, з вежею 109 м. високою і 100 менших веж та 2000 величавих статуй, із мозаїковою долівкою, багато вітражів і цінних мальовил. Славний оперовий театр „Ля Скаля“ і галерії образів. Генуя — найбільша пристань Італії над Лігурійським морем; — має найгарніше кладовище світа. Рим — Рим поганський і Вічний Город християнства. Понтифікальне богослуження в базиліці св. Петра на Ватикані у всі важніші свята в році. Остія, пристань Риму, збудована Анком Марцієм. Тіволі (старинне Тібур) славне своїми каскадами. Пристань Неаполь у підніжжя Везувія. Барі — моці св. Миколая Чудотворця. Субяко, де у відлюдній печері перебував св. Венедикт. Слава його святости стягнула до нього учеників і для них оснував він монастир в Монте Касіно в 529 р. Правила, які для монахів поставив, приписували крім молитви різні заняття відповідно до здібностей кожного, а саме: навчання молоді, переписування книжок, фізичну працю і т. п. Узнані за достойних обов'язувалися торжественно присягою, що будуть заховувати правила і житимуть постійно

в монастирі. — А Силіція зі своїми розкішними винницями, повна помаранч і цитрин, зі своєю природою та пам'ятниками, є теж одна з найцікавіших країн у Європі.

До того додаймо ще вічно голубе, чудове небо Італії, південні пляжі на цілій Лігурійській Рів'єрі, морські купелі адрійські і тирренські, численні кліматичні стації від Альп до Гран Сассо д' Італія, — а переконаємося, що Італія є одиною з найцікавіших країн.

ВІЧНЕ МІСТО

Рим зі своїми чудовими церквами й премногоцінними пам'ятками є самотнім містом на цілому світі, якому під таким оглядом ні одне місто дорівнати не може. Тисячі мощів святих апостолів, святих отців, мучеників, преподобних і праведних, нагромаджені по церквах і в катакомбах надають йому цілу святість. Тисячі історичних пам'яток справляють, що й не віруючі спішать в мури Риму, аби там черпати матеріяли до студій та наукових дослідів. Рим — це місто наймиліше серцю кожного християнина. Це осідок Вітця усього християнства.

Рим лежить над рікою Тибром, що має на лівій березі ціле давнє місто, а на правій замок св. Ангела, Ватикан та сю частку міста, яка зветься „Трастевере“ і гору Джанікольо. Тибр перепливаючи місто, творить острів, на якому пишається церква св. Вартоломея. Ся ріка випливає з гір Апенінських, а впадає до моря Середземного під містом Остією.

Кругом Риму з трьох сторін тягнуться розлогі та непроглядні, бо аж до самого моря сягаючі рівнини, звані Римською Кампанією. Вид цієї Кампанії є сумний та одноманітний. Вся вона поперетинана зруйнованими старими водопроводами, а мільйони ящірок та безліч вужів побільшають

смуток цієї країни. За те від північної сторони міста тягнуться романтичні узгір'я, покриті виноградними. Околиці Риму, а навіть саме місто було

Папа Пій XI.

і є нездорове. В гарячих місяцях літа панує тут малярія.

Старий Рим знімався колись на семи узгір'ях або горбках. Горбки ці називалися: 1. Палятинський, 2. Капітолінський, 3. Авентинський, 4. Це-

лійський, 5. Есквілінський, 6. Квіринальський і 7. Вімінальський.

1. Палятинський горбок. (Mons Palatinus). На цім горбку мав Ромуль оснувати Рим 752 р. пер. Хр. Назва цієї гори пішла від Palatium, то є від дому Августа тут збудованого і так названого. Згодом крім многих цісарських домів, які тут побудовано, мали також і багаті люди свої величаві доми, як пр. Крас, оба Ціцерони, Катиліна, і для того доми їх звано Palatium, а та назва поширилася до всіх величавіших денебудь построних домів. І наш вираз палата, уживаний на означення величавого панського дому, звідси походить. Історія цього горбка є історією Риму. З палат і поганських святинь, які тут стояли, сторчать тільки руїни, а й ті недавно відгребано.

2. Капітолінський горбок або Капітоль. Спершу названо його Mons Saturnius припускаючи, що тут мешкав Сатурн; пізніше названо Capitolium від латинського слова Caput-голова, бо за Тарквінія Старого копаючи фундаменти під святиню Юпітра, викопано голову стяту якомусь Олі, звідси Caput Oлі перероблено на Capitolium. З цієї також причини порішено пізніше, що це місце повинно бути головою, головним місцем, столицею краю.

На тім горбку, найславнішим в всесвітній історії збудував Тарквіній Гордий святиню Юпітрові, званому Капітолінським; цю святиню трикратно попалену, відбудував Доміціян. На другім вершку стояв оборонний замок (агх — нинішня Aga soeli) і тут на площі відбувалися публичні жертви й ворожби. На кінці цього горбка від південної сторони лежить Тарпейська Скала, з якої

скидано в пропасть великих зрадників. Тепер ґрунт під цею скалою значно піднісся, тому не можна мати докладного поняття про її первісну висоту.

Сьогодні на цій горі стоїть церква *Agasoeli*, Сенаторська Палата, Палата Консерваторів і Капітолінський Музей. Посеред тих трьох палат, які оточують площу, стоїть кінна статуя цисаря-фільософа Марка Аврелія.

3. Авентинський горбок. (*Mons Aventinus*). Так названий від похованого тут Альбанського короля Авентина. За давних часів горбок цей був прикритий лісами і гаями. Є на нім церкви св. Приски, св. Сабіни, св. Олексія і Пріорат Мальтанських Кавалерів.

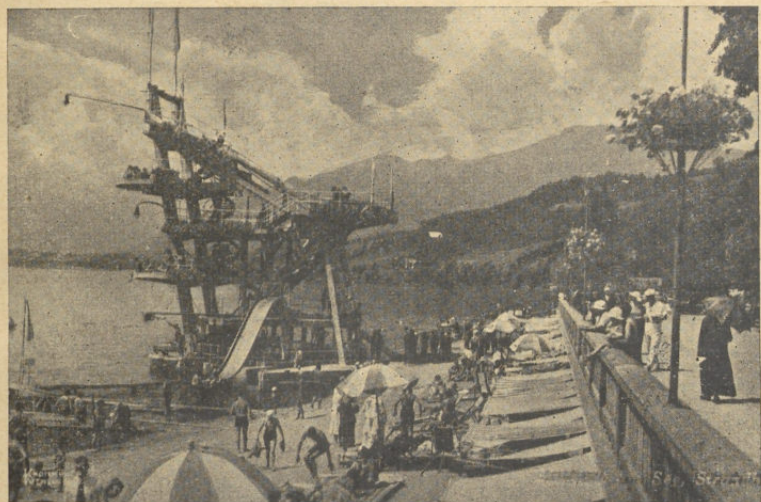
4. Целійський горбок. (*Mons Coelius*). Колись був покритий дубами (*queercus*), тому звано його *queerquefulanus*. Але називається Целійським від Тосканця Целія Вігенци, який дав поміч Ромульові проти Сабінців. На тім горбку стоїть нині архібазілика св. Йоана Лятеранського та церква св. Григорія В.

5. Есквілінський горбок. (*Mons Esquilinus*). На нім стояли купальні, город і величавий дім Меценаса, міністра цисаря Августа. Назва його походить від *Excubiae* (сторожі), що їх Ромуль поставив для пильнування міста.

6. Квіринальський горбок. (*Mons Quirinalis*) Нині стоїть на нім королівська палата. Називають його також *Monte Cavallo* від статуї, поміщеної на Квіринальській площі. Цей архитвір представляє двох братів близнюків Полюкса і Кастора, як ведуть пару коний. Є це діло Фидія і Праксітеля.

7. Вімінальський горбок. (Mons Viminalis) званий так від лозового гаю, який тут ріс.

Крім тих сімох горбків заняв Рим з часом ще й інші горбки: 1. Ціторийський горбок. Нині є тут магістрат і церква Місіонарів з монастирем

Над морем

для реколекцій. 2. Свята гора за брамою Саяра. 3. Монте Маріо. 4. Монте Пінчіо званий так від родини патриціїв Пінчі, яка тут мешкала. Колись звався "Collis hortulorum", нині покриває його чудовий проходовий город з розкішними пальмами та особливими південними рослинами і сотнею мраморних статуй різних славних людей. Щодня крім п'ятниць грає тут військова музика. Тут можна бачити людей різних народностей з

усіх кінців світу. На цьому горбку стоять дві вілли і церква з монастирем св. Тройці. 5. Ватиканський горбок по правій стороні Тибру, названий від Vaticanis (ворожба), які тут виголошувано. Колись стояв тут цирк Нерона, а на його руїнах пишається тепер базиліка св. Петра і папська палата. 6. Гора Джанікольо. 7. Горбок Тестакціо, так званий від множества черепів з горшків, званих по латині *testa*, що їх тут вивожено. В середині цього горбка покопано пивниці для винних магазинів.

Ціле місто оточують досить грубі й високі мурі. Перший Сергій Тулій 535 р. пер. Хр. окружив Рим оборонним муром і чотирикутними вежами, які 271 р. по Хр. цар Авреліан поправив. Колись провадило до Риму 25 брам, розміщених в міських мурах; згодом деякі з них знесено, інші замуровано так, що нині є їх лиш дванадцять.

Нема другого міста на світі, що містило б в собі так багато: велику, світлу, давню славу і сучасне, рухливе великоміське життя, неперебрані пам'ятки старої культури і невичерпане джерело нової; красу й повагу, задуму і сміх, спокій і рух. На цих кільканадцяти квадратних кілометрах, наче в велитенській книзі, списана історія двадцять кількох віків. Старинні передісторичні некрополі на місці пізнішого Форум, останки королівських мурів, що оточували давнє, на сімох горбках побудоване місто, і пам'ятники республіканської слави, і святині і базиліки й тріумфальні луки імператорів і Палятинське узгір'я, яке своїми руїнами свідчить ще нині про виставне життя

цезарів, і тереми і купальні, кольбосальні звалища цирків і десятки музеїв щільно заповнені премногоцінними предметами.

А там, за брамами міста, серед спаленої сонцем Кампанії, при дорозі значеній гробами, є тихі катакомби, що повстали одночасно з величавими палатами і звалища найдавніших християнських церков. Але зараз побіч вже величаві, вже золочені вже лісом мраморних філярів сяючі перші Папські базиліки, ровесниці тих середньовічних замків, що їх римські барони здвигали з давних мавзолеїв, з тріюмфальних луків і з останніх могутніх цирків упавшого міста.

А потім новий розквіт: над відродженим Римом ростуть копули соток церков, знімаються нові палати, нові будівлі, вілли, пам'ятники, щораз то кращі, щораз величавіші, увінчані велитенською базилікою св. Петра на Ватикані.

Рим цезарів, Рим Папів, а тепер Рим третій, новий, росте заєдно — юний, могутній, принадний, гарний, кругом тих церков і палат, в яких живе безсмертний Дух. Вічний Рим...

Понад Римом всміхається вічно голубе небо, а розпалені в сонці незлічимі копули купаються в соняшних проміннях. Посеред руїн і в подвірях ренесансових палат цвітуть постійно зелені городи і колюмни пальм красуються поруч мраморних колюмн, а біля тихих церков видніють вулиці повні гамору і руху.

Ось і преславне Forum Romanum. В старині означало воно публичну торгову площу, на котрій продавано усе те, що й нині: худобу, ярину, збіжжа і т. п. В малих місточках продавано усе.

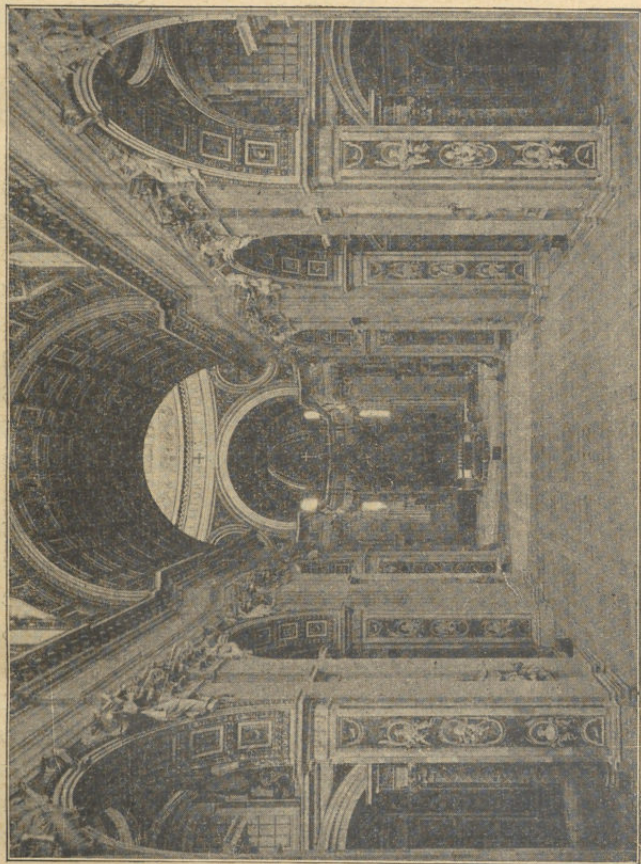

всуміш на одній торговиді. В більших містах, як Рим, було більше торговидь: торговля на корови *forum boarium*, торговидя ярин *forum olitorium* і т. п. *Forum* означало іще площу, де збиралися під відкритим небом для полагодження усяких справ: судових, торговельних і т. п. Таке Форум було окружене найважнішими публичними будинками, як: суди, святині, портики і т. д. Нині є се світ руїн і звалищ: куди око гляне, всюди сторчать румовища старої історії та кістяки кольосів минулої слави. Навіть давна торговидя поросла травою — зішла на пасовиско. Там біля базилики Максентія, прозваної пізніше іменем Константина, і під філярами святині Касторів стоїть вже десь певно кілька Німців і Англіїців та оглядають сі кольосальні луки, під якими моглоби знайти місце кілька церков.

Кажуть, що в тім місци, де нині стоїть базилика Константина, стояла колись святиня Мира, яку цісар Веспазіян велів побудувати 70 р., що-би в ній зложити дорогі посуди й інші дороговці зрабовані в ерусалимським храмі. Сто літ по викінченню цієї будови повстала з невідомої причини пожежа. Від полуміни згоріло усе так, що розтоплені металі пили дорогою *Via Sacra*. Коли Константин Великий відніс славу побіду над Максентієм, тоді римський сенат посвятив цю святиню Константинові і тому названо її базилікою Константина.

Понад святою саджавкою Ютурни бачимо на зріст великанів мірену браму Бібліотеки Августа, а з неї визирають у первісній простоті аж грізні фрески церкви *Santa Maria Antica*.

На збоках Палятину колишуться пальми, аґави і помаранчі. І беріз кілька — які невідомо, по-

Церква св. Петра в Римі (із середини)

що тут засаджено — дрожать на вітрі безлистними прутами: не вистарчило їм південне жарке сонце; добре прочули, що там — в їх вітчині —

на півночі вже зима завитала й сніжні завії по широких ланах гуляють.

А ось руїни дому, де колись мешкали весталки (поганські діви-жрекині). Кругом просторого Атріум з трьома чотирикутними саджавками, повними ще нині жерельної води, стоять рештки стін, порослі блющом та муравою; на мраморних постументах уставлено знова статуї весталок вічного огню. При відгребуванні цих місць знайдено їх усі зложені всуміш на один стіс, з повідбиваними руками; знать, були вже призначені до печі, в якій зі старинних мраморів випалювано в середніх віках вапно.

Лиш завдяки якомусь випадкові врятувалися від заглади — і стоять вони знова на давнім місці, тільки що помішано постументи та невідомо тепер, до котрої з тих статуй котре ім'я і котрий напис належить.

Зараз біля церкви Santa Francesca Romana пишається тріумфальний лук Тита. Сенат виставив його 70 р., коли Тит завоював Єрусалим і Юдею. Цілий він з білого мрамору, обіймає один тільки портик, але може служити як взір під оглядом гармонії й ніжності різьби. В луку є дві дуже важні плоскорізьби: одна представляє тріумфальний візд Тита до Риму, друга представляє найважливішу добичу забрану з Єрусалимської святині. І так жовніри несуть золотий стіл, на яким кладено покладні хліби й несуть дві труби, які служили жидівським священикам до оголошення ювілею, а далі несуть семираменний свічник. Усі жовніри в лаврових вінцях держать палиці в руках, а трьох двигає таблиці звані *tituli*, на яких

правдоподібно були написані імена здобутих міст. На фризі представлено, як жовніри несуть в тріюмфі ріку Йордан під постаттю лежачого старця, спертого рукою на переверненій урні, далі чотири воли ведені на жертву, покриті капами. Два жреці несуть кошики з овочами. На рогах фасада сего лука є уміщені чотири побіди. На склепінню аркади видно орла, як уносить душу Тита до неба. Се вказує на те, що сю браму поставлено йому аж по смерті за панування Доміціяна.

Сеї лук Тита наповняв Жидів великим болем та смутком так, що ніколи не хотіли туди переходити. Тому виробили собі позволення зробити перехід поруч цієї брами. І доселі ні один жидовин через цю браму не перейде: стільки прикрих, болючих спогадів вона в них викликає...

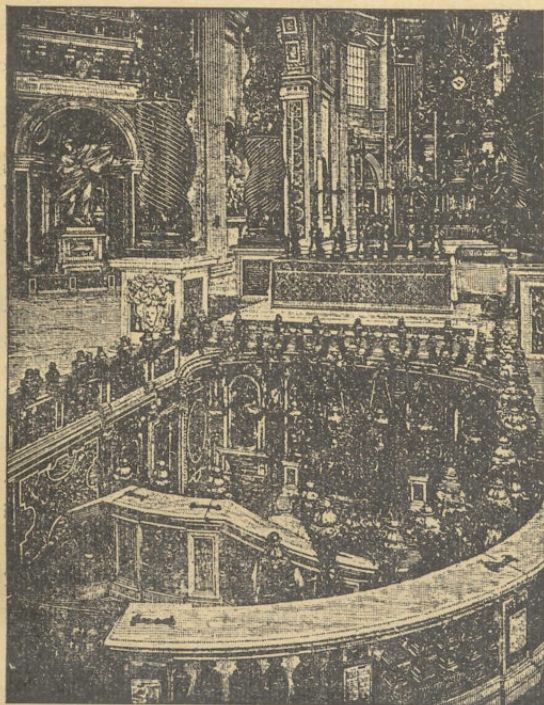
Кільканацять кроків далі стоїть другий такий лук Константина Великого. Ся прекрасна величава брама є вже о трьох аркадах, які прикрашені вісьмома коринтійськими колюмнами.

Зараз біля цього лука знімається великанська будівля, Амфітеатр Флявія або римський Кольосей. Амфітеатром називано у старинних Римлян будинок призначений до боротьби глядіаторів і диких звірят. Того рода боротьби ввели щойно цезари. Перші амфітеатри були деревляні; щойно Statilius Laugus здвигнув за Августа кам'яний амфітеатр. Підстава амфітеатру була округла, а найчастіше еліптична. Середина називалася агепа і була висипана піском; клітки диких звірят були уміщені на самій долині в мурі й звалися *carceres*. Сидження для видців були уміщені кругом

еліпси від долини чимраз вище в гору. До сиджень вели коритарі й двері.

Наслідники Нерона Веспазіян і Тит бажали притьмити блиск золотого дому Нерона й завалили Domus aurea, а на його місці здвигали інші будівлі, як пр. Лук Тита. Палати цезарів позамикали в окрузі Палятину; замість Кольосу Нерона поставили Кольос сонця, а вкінці місце, де був став Нерона, висушили і постройили амфітеатр кольосальних розмірів, званий амфітеатром Флявія, бо ті два кроваві лицарі, що його здвигнули, походили з роду Флявія. Зачав його ставити Веспазіян в 72 р., Тит будову продовжав, а Доміціян скінчив. Трицять тисяч Жидів через вісім літ працювало при його будові, а дванацять тисяч їх трупом пало при сій тяжкій праці. Будівничим був Гавденцій, християнин, пізніший мученик. Значну часть матеріялу взято зі збуреного „золотого дому Нерона“. Є це будова еліптична, довга на 200 метрів, широка 167 метрів. Сто тисяч людей могло вигідно поміститися: 87 тисяч на сидячих місцях, а 20 тисяч на стоячих. Внішні стіни будовано з огнетривалого мармору з Тіволі. Долиною навколо є портик (передсінок) утворений з 80 луків, на яких спочиває велитенська будова, що знімається на чотири поверхи в гору до висоти 49 метрів. Дві гарні, великі брами, уміщені на кінцях довшої осі, служили: перша, від сторони Форум, для входу глядіаторів; друга, від сторони Лятерану, служила для впровадження різних машин, дерев та інших приладів потрібних до ігрищ. Дві брами уміщені на кінці коротшої осі служили до входу цезарів. Рештою портиків

себто брам входили звичайні видці. Для уникнення замішання ці портики були означені числами; і так видно ще числа від XXII до LIV. Від сторони Есквіліну на середущій брамі поміж числами

Грiб св. Ап. Петра

XXXVIII а XXXIX нема нiякого числа; се вказує на те, що туди входив цезар. Від сторони Mons Coelius є підземна дорога до Палятину.

Вiйшовши до Кольосоє, якiж спогади будяться в душі христiянина. Скiльки христiянських муче-

ників лягло в Кольосею під топором ката або згнуло в кіхтях диких звірів! Треба знати, що ті глядіятори, які з собою через кілька віків (до 325 р.) боролися, були в значній частині славянського походження. Взяті в неволю, витали цезаря тим страшним: „Ave Caesar! Morituri te salutant!“ (Витай Цезаре, засуджені на смерть поздоровляють тебе!) і гинули. А ці боротьби були такі страшні, що по здубуттю Дакії над Дунаєм десять тисяч глядіяторів боролося через 123 днів і убили одинацять тисяч звірят. Історик Dio Cassius оповідає, що при отворенні Кольосею торжества тривали сто днів, а на них убито десять тисяч звірят. Сі морди тревали так довго, як довго сиділи на Олімпі поганські боги. Щойно від Христового хреста поплило нове життя. Константин Великий заборонив ті боротьби. В XI. і XII. столітті Кольосей служив за твердиню для заможних родин, які верховодили в Римі й тоді знищено його найбільше. В XIV. ст. лицарі уряджували тут турнії і боротьби з биками.

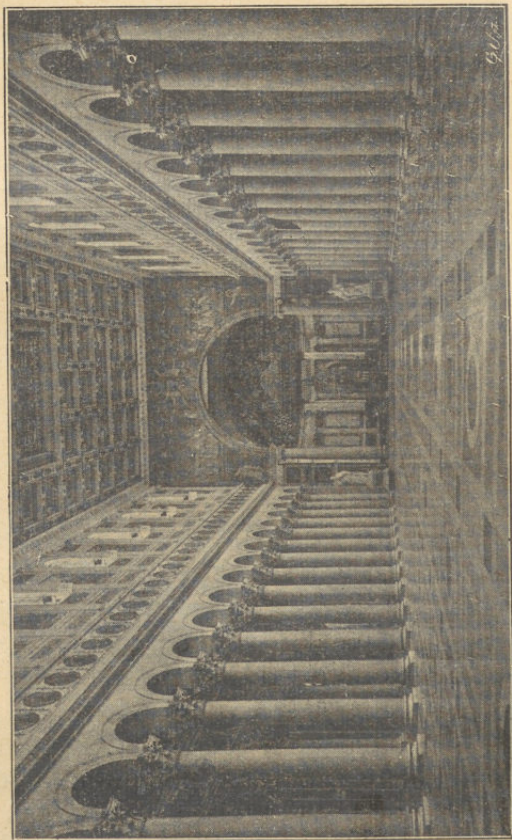
В 1381 р. перероблено Кольосей на шпиталь. Як папи мешкали в Авініоні, то з Кольосею зроблено лом каміння й продавано кожному, хто хотів. Пізніше збудовано з його каміння Венецьку палату, палату звану Cancellaria, палату Farnese, палату Barberini, аж вкінці, як 1703 р. земля під Кольосеєм затряслася, впав один його лук, а з тих відломків побудовано пристань Ripetta. Щойно Венедикт XIV. положив кінець цьому нищенню 1750 року. Сей учений папа посвятив Кольосей, зрошений кров'ю стільки святих і построїв у ньому 14 капличок до відправлювання Хрестної До-

роги (Via Crucis), а по середині арени поставив великий деревляний хрест. Оснувалося братство, яке кожної неділі й кожної п'ятниці на дві години перед Ave Maria (Ангел Господень на вечір) збиралося в своїй ораторії, поміщеній в Кольосою, й процесіонально відбувало стації Хресної Дороги. Один із реформатів від св. Бонавентури з Палятину проводив процесії й мав коротку науку.

Пій VII., Лев XII., Григорій XVI. і Пій IX. заєдно направляли мури Кольосою. По окупації Риму нові господарі викинули хрест, який стояв на середині арени, повикидали стації, цілу арену розкопали й не дозволили на ніякі відправи. Щойно Мусоліні знов поставив хрест в Кольосою.

Недалеко Кольосою є при бувшій українській папській Колегії церква св. Сергія і Бакха, в якій дня 20/10 1929 р. відбулося висвячення львівського Єпископа-Помічника Преосв. Івана Бучка. В згаданій церкві є напис на мармуровій плиті, поміщеній в стіні на сю памятку, що в столітні роковини перенесення ікони Пр. Діви жировицької і поміщення її над горним сідалищем прибув до цієї церкви папа Пій VII. і серед великого торжества відвідав сю ікону. Подія та увіковічена на стіні ось яким написом: „Imaginem Dei. Genitricis Mariae — Pasculi. Nomine. Insignatam — Quam — Clemens XI. P. M. — Ne. Foedata. Negligentia. Sordibus — Absoloscoret — Heic. Adorandari. Iussit — Pius VII. P. M — Saeculari. Anno I Currente — Solemni Pompa. Invisit. — Atque. Religione. Couit — Jordanus Mickievicz. Ruthenae — Familiae. Basilii Patris — Et Praess. H. E. — M. P. — Anno D. MDCCCXIX“.

Годиться згадати і про напис над гробом Рафаїла Корсака, Митрополита київського і галицького, що його моші спочивають по середині цієї

Церква св. Павла

церкви. Маючи нагоду в часі своїх студій в Римі цьому написові докладно приглянутися та його відчитати й перекласти, подаю його в перекладі, бо напис в латинській мові десь у мене затрився.

Згаданий латинський напис в дослівнім перекладі значить: „Д. О. М. Рафаїлові Корсакові, Архієпископові Київському і Галицькому, який від Жигмонта III. Короля Польського до Столиці святої Апостольської в важних справах і в справі бл. Йосафата Кунцевича, Архієпископа Полоцького зістав висланий, сповнивши ревно своє післанництво, Церква... (далі затерте). Помер 10. грудня 1642“.

Тут можна принотувати ще й те, що є тут поховані, але не мають надгробників: о. Йордан Міцкевич з Вільна, прокуратор Ч. С. В. В., який помер 6/І 1827 р. проживши 90 літ і о. Вільчинський з Полоцька, прокуратор Ч. С. В. В., що помер 1831 р.

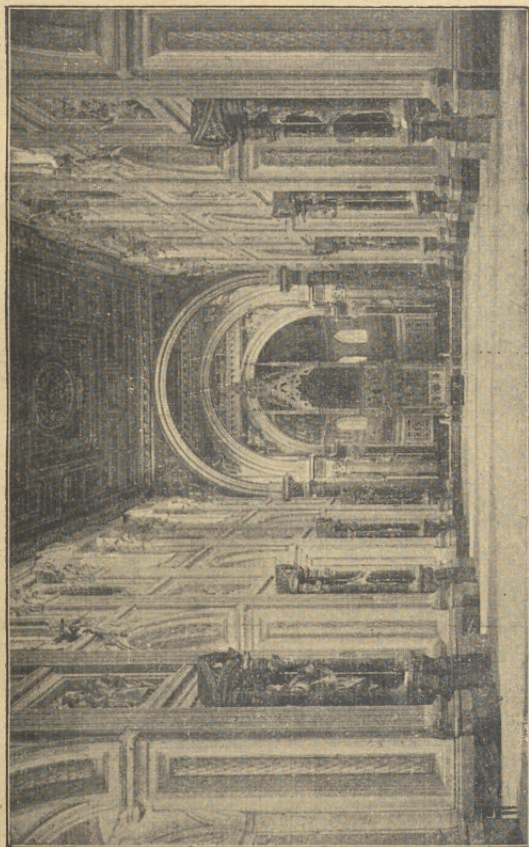
В самім серці старого Риму, у стіп Капітолю від сторони *Forum Romanum*, стоїть славна страшна в'язниця, знана під назвою Мамертинською (*Carcer Mamertinus*). „*Mamertinum*“ це найдавніша будівля старинних часів римських, це свідок страшних злочинів, які ще нині наповняють страхом і грозою. Спершу в далекій давнині перед многими віками був тут етрусський гробовець. Четвертий з ряду римський король Анк Марцій замінив його 641 пер. Хр. на тюрму, а Сервій Тулій велів побудувати під нею іще глибшу, меншу темницю, яка від його імені зветься по нинішній день „*Tullianum*“. В'язниця ся стоїть уже понад 2700 літ. Оба льохи є так будовані, що стеля долішнього є zarazом підлогою горішнього. Горішний льох, довгий на 15 метрів, а високий на 7 метрів, збудований є з травертину. Тільки скупеньке світло доходить тут через отвір в стелі, через який

вкидано в'язня. Долішня клітка, висока на 2 метри, є тісна, душна та вогка. Нема до неї жадного входу крім отвору в горі, куди спускалися кати — звичайно по трьох — щоби виконати страшні засуди смерти. Засуди виконувано через удушення або заморення голодом. Відтак добувано тіла нещасних жертв гаками й виволікано на Fogium, де зложені на гемонських сходах були пострахом для народу, доки не вкинено їх звідсіля до жовтого Тибру.

Історія свідчить, що в льохах мамертинських згинули: славний оборонець Капітолю, герой Манлій, король Нумідії Югурта та товариші заговору Катиліни, Lentulus, Cethegus, Statilius, Gabinius і Соерагіус, які привезені тут конзулом Ціцероном, зістали посторонком удушені. Юдейський король Арістобуль II. і арменський король Тігран зістали тут на приказ Помпея страчені. Також позбавлено тут життя: Верцінгеторікса, геройського противника Цезаря, — Сеяна, любимця і спільника Тиберія, та хороброго Жидовина Симона, що боронив Єрусалима проти Веспазіяна. Крім цього протягом тисячі літ чимало сенаторів, а навіть римських матрон знайшло в цих підземних льохах страшну смерть.

Але свою славу завдячує та в'язниця головної обставині, що численні мученики за віру тут або довершили життя, або принайменше довший час у ній просиділи. І так з мартирольогії довідуємося, що в тих льохах в'язнено римського діякона св. Іполіта, його сестру св. Павлину з її мужем Адріяном і двоїма дітьми Нестором і Марією, пресвитера св. Евзебія, діякона св. Марцеля і мн.

ін. Достовірне подання твердить, що в темниці Туліянській просидів великий апостол, св. Петро девять місяців перед своєю хрестною смертю

Лягеранська Церква

(67 р.), прикований залізним ланцюгом до стовпа, та що навіть мав у тій тюрмі за товариша св. Апостола Павла. Те саме подання додає, що оба апостоли навернули своїми науками до Христової

віри вязничних сторожів св. Процеса й Мартиніяна враз з 47 вязнями, які пізніше своєю кровю і життям зложили свідощтво своєї віри. Як забракло води до хрещення, св. Петро в чудесний спосіб мав випровадити джерело зі скали і охрестив новонавернених. Чудесне джерельце бе ще по нинішний день, а своєю цілющою водою лічить ріжнородні людські слабости.

Нині оба льохи Мамертину мають вигідні сходи, бо замінено їх на каплички; а над горішною капличкою побудовано 1425 р. церкву „св. Петра в вязниці„ (S. Pietro in Carcere), в якій є престол розп'ятого Спасителя. Перед сим престолом можна в кожній порі дня застати повно осіб на молитві. Над цєю церквою є ще одна гарна церква, збудована братством теслів і столярів 1539 р., а посвячена св. Йосифові (S. Giuseppe dei Falegnami).

На згадку заслугують і Окови св. Петра.

Діянія апостолів оповідають, що король Ірод бажючи приподобатися народови, приказав увязнити св. Петра, вкинути його до вязниці й скувати подвійним ланцухом в тій цілі, аби його пізніше видати на смерть. Одначе ангел Господній ударемнив пляни жорстокого короля та в чудесний спосіб визволив св. Петра з вязниці так, що окови самі впали, а св. Петро вийшов з тюрми зовсім свобідно, ніким непомічений. Вязничні сторожі, навернені до Христової віри, сховали пильно ці окови, які пізніше, як цінну реліквію, переховано в Єрусалимській церкві. Дружина Теодозія II., цїсарева Евдоксія, дістала від патріярха Ювеналіса позволення забрати ці премногоцінні

реліквії до Царгороду, де построїла осібний собор й умістила в нім один з тих ланцухів; а другий ланцух післала 455 р. до Риму своїй донці Евдоксії, подрузі цісаря Валентиніяна III. Цісарева знов жертвувала його папі Львові V., про якого знала, що посідав уже кайдани, ношені Князем апостолів в Туліянській вязниці. В присутности зібраного народу хотів папа порівнати оба ланцухи один із другим. Як тільки взяв їх до рук, сталося чудо: в млі ока залізні огнива самі злучилися зі собою, творячи одноцільний ланцух із 28 перстенів.

На памятку цієї події й на поміщення святих оков, до яких додано ще чотири огнива з ланцуха св. Павла, построїла Евдоксія величаву церкву на тім місци, де св. Петро, світильник вселенної, перший раз проповідав Євангеліє і де вже давніше знаходилася церковця, посвячена первопрестольникові Апостолів. Ту церкву називано ранше базилікою Евдоксії, пізніше базилікою св. Петра в оковах. (San Pietro in Vincoli).

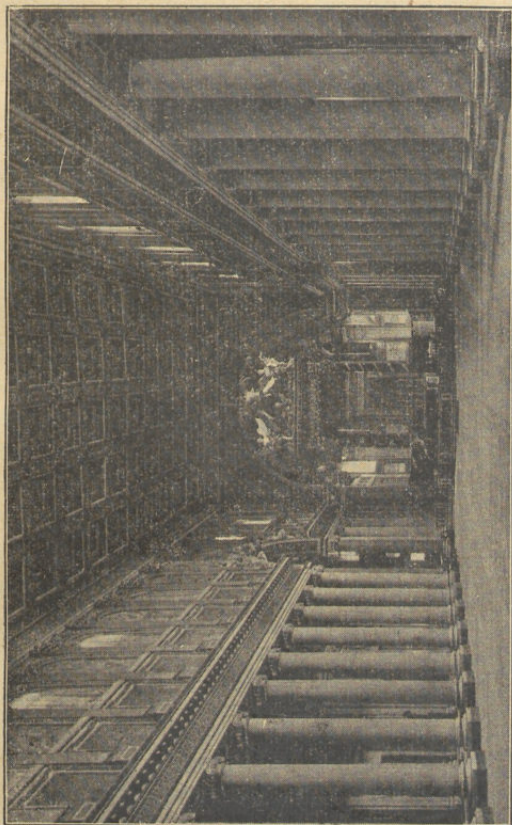
Під великим престолом цієї базиліки є скритка, в якій переховується у різьбленій бронзовій шафці Окови св. Петра. До цієї шафки є три ключі: один у папи, другий у кардинала протектора базиліки, а третій у опата каноніків св. Августина, які при сій базиліці мають свій монастир. За скриткою знаходиться підземна капличка, в якій спочиває старинний саркофаг з сімома переділами. В переділах спочивають мощі семи Братів Макавейських.

В тій церкві міститься і Мойсей Мікель Анджеля Бунаротті. Хто з нас не подивляв бодай на об-

разку цього Мойсея? Ціла статуя чотири метри висока, викута з сніжнобілого мармуру. Бунаротті схопив і представив Мойсея в хвили, коли він по сорокдневній розмові з Єговою, зійшов з гори Синай і увидів Ізраїля, який віддавав честь Божу золотому тельцеві! Законодатель Старого Завіта сідає у підніжя гори, а перенятий святим гнівом глядить з обуренням на ідолопоклонство свого народу. Своєю десницею спер на таблицях потоптаного права Божого, а пальці занурив у кучерях борода, яка сягає аж до пояса; лівою рукою підтримує фалди драперії. Ліву стопу подав взад. Очи його кидають громами гніву; лице виражає найвисше обурення на нечувану невдяку і глупоту народу. Внутрішнє зворушення цілого тіла, випружені жили рук, ніг і лица, виразисті відміни і напрями мускулів, грізний та суворий погляд, обличчє дрогаюче життям і надприродною силою духа — усе те є незрівнане. Після погляду усіх мистців художників статуя Мойсея є найбільшим архитвором не тільки Мікель Анджеля, ба навіть цілої новочасної штуки. „Се наш Зевс олімпійський!“ — кличуть захоплені артисти. Сам Мікель Анджельо мав по скінченню цього „Мойсея“ стати перед ним, а одушевлений своєю працею, мав Мойсея вдарити в коліно, кажучи: „А тепер промов грімким голосом: „Припоаяшіть мечі і йдіть від воріт до воріт через середину табору і убивайте кожного, хто покланяється тельцеві!“

По боках Мойсея стоять дві доньки Лавана, Рахиль і Лия, з якими одружився Яков. Обі ці жіночі статуї — також різьби Мікель Анджеля — самі в собі прекрасні, чудові, на які однак

майже ніхто не звертає уваги, подібно як і на інші премногоцінні скарби штуки, пр. на образи Гвідо Ренього, Доменікіна, або на мозаїковий ста-

Церква Марія Маджоре

ринний (з VII. ст.) образ св. Себастьяна і на многі інші пам'ятки, які є в тій церкві поміщені. Для чого? Бо всі заняті тільки „Мойсеєм“ і лиш до

нього гадка звертається, хочай очі дивляться на що іншого. —

А де розп'ято св. Петра?

Що до цього, то поміж істориками нема згоди. Одні твердять, що розп'яття св. Петра dokonано у підніжжя Ватикану, інші знов кажуть, що це діялося на Янікулум, найвисшій горбку Риму. Хоча деякі новіші письменники здаються перехилити до першого твердження, то всеж таки і друге не є позбавлене підстави, бо за ним промовляє кількавікове передання, а передусім церква, здвигнена на вешку Янікулум, під іменем церкви св. Петра in Montorio.

Як уже висше згадано, св. Петра wraz з св. Петром Павлом вкинено до льохів мамертинських. По девяти місяцях страшної тюрми виведено їх на денне світло, але не на свободу, бо мамертинський вязень ніколи вже свободою не тішився — але на мученичу смерть дня 29 червня 67 року. Наперед немилосерно їх бичовано, а відтак вивели їх на аппійську дорогу. Тут попрашав св. Петро св. Павла, якого стято за мурами Риму. А св. Петра вивели за Тибр на узгір'я Янікулум, зване також Monte Augeo (золота гора) ізза великої кількості золотого піску. Там вбили в землю хрест, на яким мав зависнути перший єпископ Риму. Але покірний слуга й Господній апостол не хотів так, як Христос вмирати: випросив собі у катів, що його прибили головою на долину. Рим лежав перед його очима: з одної сторони мармуровий Рим, який здвигнув Август, а з другої Рим, осідок Нерона. Всюди сяли багатства, краса, штука, але ніде не бачив знаку

хреста. Мимо цього лице ясніло предивним блеском, бо може Господь йому об'явив, що цей Рим мав колись в будучности роїтися від великої скілько-сти хрестів на Божих домах, як це тепер бачить кожний, хто з подвіря цієї святині на узгір'ю Яні-кулюм, глядить на вічний город.

На місці розпяття св. Петра мав Константин Вел. построїти церкву, яка спершу звалася *S. Maria in Castro augeo*. В середніх віках назву *Castro augeo* — або *Monte augeo* переіначено на *Monte-gio* і ся назва удержалася по нинішній день. При кінці XV. століття еспанська королівська пара, Фердинанд і Ізабелля, здвигнули тут величаву церкву і монастир для ОО. Францішканів. А як в подвір'ю цього монастиря відкрито пізніше місце, де мав стояти хрест Апостола, ті самі ктитори поручили будівничому Браманте взнести там також гарну церкву. На початку XVII. століття Яні-кулюм стало зарисовуватись та грозити осуненням. Аби запобігти катастрофі, еспанський король Филип III. поручив цей горбок сильно підмурувати, а при тім поставив кругом церкви гарну простору тарасу, високу на шістьдесят метрів, яку обвів балюстрадаю (поручям). Є це найвисша точка Риму, звідки чудовий вид на весь вічний город. Тому сотки Римлян і чужинців спішать за-любки щодня на се святе місце, якого красу ще більше підносить простий, але повен смаку й симетрії фронт церкви, здвигнений з травертину. Вежа і трибуна сильно ушкоджена в часі облоги 1859 р., щойно тепер діждалися відновлення.

Біля церкви стоїть монастир, який замінено на академію штук красних. Згадана академія містить

на своїм подвір'ю цінний архитвір будівельної штуки, повен простоти і краси. Є ним церковця „tempietto“, яку збудував славний Браманте на місци, де закінчив життя перший Христовий намісник. Відновлювано вже її кілька разів 1605. 1628 і 1804 р. Церковця, збудована з травертину, є двоповерхова, округла, завершена гарною куполою. Кругом долішнього поверха стоїть шіснайцять дорійських гранітових колюмн. В середині знаходяться чотири каплички. По середині видніє престіл, на яким стоїть мармурова статуя Апостола - Мученика.

Там в напрямі брами св. Севастіяна біліють — наче яке місто — купальні Каракаллі. Вони були для себе окремим світом. Вони містили в собі не тільки лазні зимні, теплі, гарячі, парові, осібні і спільні, але також городи, стави, присінки, театри, гімназії, бібліотеки, галерії образів, статуй, а всюди прикрашені найособлившими мармарами та чудовими мозаїками. На їх будову видавано міліони і то рік-річно через довгі літа. Не були це в стислім значінню заведення купелеві, парні, бо таких було в Римі аж 856.

Каракалля, син Септимія Севера, братоубійник та грізний цісар, побудував їх 211 р. по Хр. Олімпіодор подає, що 1.600 осіб могло в них нараз купатися. Простір між головним будинком а бічними був отінений деревами. Під сподом в підземеллях є численні пивниці, де містилися не тільки печі, але мешкали й невільники, які сповняли службу та могли бігати свобідно, нікому не перешкаджаючи, бо виходили з під землі в тих місцях, де були потрібні. Ці терми 537 р. зруйнували Готи.

Яке там було багатство, досить сказати, що при відгребанню звалищ в XVI столітті знайдено 1600 самих крісел з полірованого мармору і незлічиму кількість мраморних пам'яток, які прикрашають нині численні музеї в Неаполі та в Римі.

Хто хоче мати гарний вид на терми і на римську Кампанію, хай по сходах з *Caldarium* вийде

Амфітеатр Флявія або римський Кольосей

на верх будинку. Терми ці звано також *Antoninae*, бо ціле ім'я Каракалли було *M. Aurelius Antoninus Caracalla*.

Ось за гробами Сципіонів ще один тріумфальний лук Друза і зараз за ним *Via Appia*, ся дивна і вічно тиха дорога, значена гробами серед пустої Кампанії.

Там за капличкою „*Quo vadis?*“ і за катакомбами св. Калікста, за відвічною церквою *San Se-*

bastiano і за римським гробівцем Цецилії Метеллі, що в середніх віках служив за твердиню, там, за послідними придорожними гостинницями (osteria), де мули, цілі в сітках, запряжені у віз на двох колах, стають на короткий спочинок, там уже царює спокій і пуста цілковита.

Зелені травники по обох сторонах опущеної дороги, а поза травниками двома непроглядними рядами лиш гроби й гроби, розвалені вже і безіменні, порослі пахучим зіллям та південними цвітками римської Кампанії.

Римляни хоронили померших за містом, бо в самім місті найдавніші навіть закони не дозволяли нікому хоронити. Не мали властивих кладовищ, але поза міськими брамами, побіч дороги ставили свої гробниці. Дорога Via Appia, характерична своїми придорожними пініями, була найбільше забудована гробницями. Гробниці були двоякі: звичайні й виставні. Звичайний гробовець складався з колюмни або з каміння в середині вижолобленого й у нім складано попіл зі спаленого тіла, а на верху уміщувано напис, будь на таблиці, будь на низькім стовпі, який містив імя, назвиско і дату смерти. Виставні гробівці ставлено особам заможним і заслуженим. Були це саркофаги, прикрашені плоскорізьбами або рід піраміди. Ті саркофаги складано в якійсь будівлі званій „Mausoleum“ (гробовець). Був іще третій рід гробів спільних „sepulcrum commune“, де в підземній комнаті складано на полицях урни („ollae cinerariae“ або „ollae ossuariae“), які містили в собі попіл людей одної або кількох родин. Цей рід гробівців звався Columbaria, бо на попереділю-

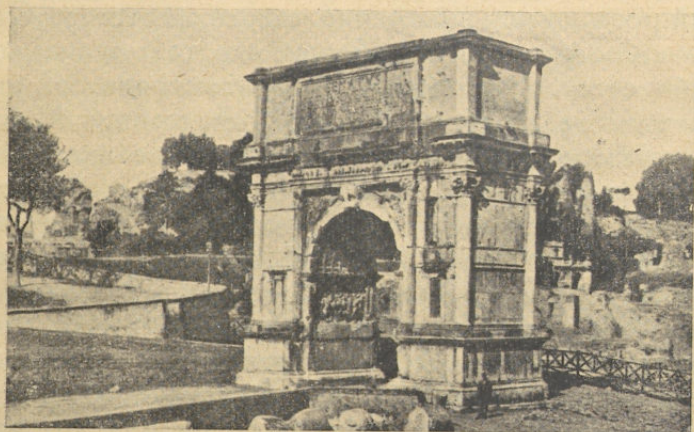
ваних полицях стояли ті урни, як в голубнику гнізда голубів (*columba*). Урни ці були або з мармору, або випалювані з глини і мали на собі напис, чий попіл у них схований. Таких Колюмбаріїв є повно при дорогах *Via Appia*, *Via Flaminia* і *Via Latina*.

Одним з величавіших гробівців був мавзолей Адріяна на правів березі Тибру, знаний нині Замок св. Ангела. Цісар Адріян, повернувши з подорожі зі Сходу 120 р., велів постройти собі гробовець такий, щоби своєю красою перевишив усі, які колинебудь бачив. Був то гробовець люксовий, цілий покритий мармором з Парос, з написами на честь цісарів в нім погребаних. На верху ліс мраморних і спіжевих статуй, а на самім вершку золочена статуя цісаря Адріяна. В середині спіральна дорога вистелена мозаїкою вела до комнати похоронної. Греки боронячися 537 р. перед Готами, замкнулися в тім гробівци, а в часі дефензиви товкли на кусні статуї й кидали ними на облягаючих варварів. Цісар Гонорій переробив його на твердиню. Папа Олександр VI. получив цей гробовець за помічу коритара з Ватиканом. У 590-ім році, коли намісником Христовим у Римі був св. Григорій Великий, св. Архангел Михаїл виратував місто Рим від пошести. А сталося це так. Щоби перепросити Господа Бога, св. Отець зарядив у Римі торжественну процесію. В часі тої процесії побачив св. Григорій на верху замку цісаря Адріяна ангела, що ховав меч до похви. То був знак, що гнів Божий, що немов піднесений меч загрожував людям, тепер устав, а вірні приписали те чудо Архангелові Михаїлові.

На пам'ятку тої події поставлено тоді на верху того замку статую Архангела Михаїла так, як його бачив св. Григорій. Той замок зветься відтоді замком св. Ангела. Папа Урбан VIII. допровадив цей замок до стану, в яким його нині бачимо.

За мурами міста, при дорозі Via Appia, на кладовищі св. Калікста, на котрім св. Люцина поховала тіло св. мученика Себастьяна, побудував Константин Великий церкву св. Себастьяна. Портик спочиває на шістьох гранітових колюмнах, а в середині церкви є лиш одна нава. В першій бічній престолі переховується стопа Ісуса Христа, відтиснена на камені на дорозі Via Appia в тім місці, де нині стоїть капличка „Domine quo vadis?“ Старинне передання, яке походить з перших віків християнства, оповідає нам, що коли св. Петро в часі переслідування за цїсаря Нерона намагався втекти з Риму, явився йому в дорозі за Римом Ісус Христос з хрестом на раменах. Петро станув і спитав: „Господи, куди йдеш?“ (Domine, quo vadis?) А Христос відповів: „Іду вдруге умерти“. (Vado iterum crucifigi pro te.) Видіння зараз зникло. Тоді зрозумів св. Петро, що Бог домагається від нього, щоби вертав до Риму. Св. Петро повернув справді до Риму і тут враз з св. Павлом поніс мученичу смерть. Його розп'ято на хресті головою в діл на Ватиканській горі. В часі цієї стрічи мав Христос витиснути свою стопу на одним з придорожніх каменів. Камінь сей вийнято і уміщено в відвічній базиліці св. Себастьяна. На місці обявлення побудовано капличку, прозвану „Domine, quo vadis?“ (Господи, куди йдеш?); в ній уміщено інший камінь з подібним відтиском.

За Остіянською брамою красується чудовий собор св. Павла. Коли вийдемо до цієї святині, то мусимо признати, що це щось ще кращого, ще величавішого, ніж св. Петро на Ватикані. То правдиво світляний ліс кольосальних гранітових

Лук Тита

колюмн, які відбиваються мов у зеркалі від гладкої мармурової підлоги. Базилика поділена рядами колюмн на п'ять нав. Вісімдесят колюмн у коринтійському стилі двигає на собі багато різблену, сріблену стелю. Сибір, Мексик і Африка прислали найгарніші мрамори та малехіти на будову цієї святині. Поверх сто великих вікон освітляє цілу базилику. Стіни головної нави покриті вгору по обох сторонах фресками*), які представляють по-

*) Фрески — це образи, мальовані на свіжій тинці фарбою в воді з вапном.

дії з життя св. Павла. Понад колюмнами, а нижше фресків, поміщено мозаїкові портрети папів в виді великих медаліонів. Портретів є 254, зачавши від св. Петра аж до Пія XI. Сі мозаїки виконані у ватиканській робітні, а праця над ними така мозольна, що один чоловік потребує цілий рік часу на виконання такого портрету. Є це тільки погруддя в медаліонах, але такі великі, що якби стояли на землі, то чоловік стоячи при них, головою ледви досягавби верху медаліону. Майже на самім кінці базилики зноситься великанський тріумфальний лук, який спочиває на двох кольосальних колюмнах з сірого граніту. На луку поміщені мозаїкові образи з V. віку, які представляють Христову славу: по середині Христос; з його голови бють лучі; по боках чотири євангелісти; в долині 24 апокаліптичних старців, які кланяються перед Христом; ще низше св. Петро з ключами і св. Павло, спертий на мечі. В престолі зложене тіло вибраного Сосуда Христового, апостола народів, св. Павла, з виїмком голови, яка wraz з головою св. Петра уміщена в архібазилиці св. Йоана на Лятерані. В базилиці св. Павла заслугує ще на згадку каплиця св. Розп'яття (del Crocifisso). Славна вона тим, що Христос мав промовити з хреста до св. Бригіди, як вона перед ним молилася (1370 р.). Під цим Розп'яттям знаходиться мозаїкова Мадонна, перед якою зложив торжественний монаший обіт св. Ігнатій Льюїоля, основатель чина Єзуїтів.

Недалеко відси, в місці званім „Ad Aquas Salvias“ є церква „св. Павла при трьох джерелах“. Переказ подає, що голова св. Павла, коли її зруба-

ли, трикратно відбилася від землі і в тих місцях витриснули три джерела. На сім місці побудовано церкву. При першій джерелі є коломна, до якої св. Павло, в часі своєї мученичої смерті, мав бути привязаний.

На горбку Целійським, де нині пишається архи-базиліка св. Йоана на Лятерані, стояла за часів Нерона палата і городи. Вони належали до конзуля Плявта Лятерана. В 67 р. відкрито заговор проти Нерона. До цього заговору належав і конзуль Лятеран. Його убито, а добра сконфіскувала держава, полишаючи їм назву давнього властителя. Товариш Діоклеціана, Максиміян, дарував цю палату своїй донці Фавсті, дружині Константина Великого. Цей по побіді над Максенцієм, віднесеній 312 р., віддав палату Лятерана папі Мельхіадові. Колиж відтак в цій палаті прийняв з рук папи Сильвестра св. хрещення, тоді на площі перед палатою побудував базиліку і незвичайно багато її прикрасив. Папа посвятив її 324 р. і умістив у ній деревляний престол, на якому правив св. Апостол Петро. Від тоді ця архібазиліка стала „матір'ю і головою усіх церков Риму і світу“, на котру перейшла уся святість і слава святині Соломона.

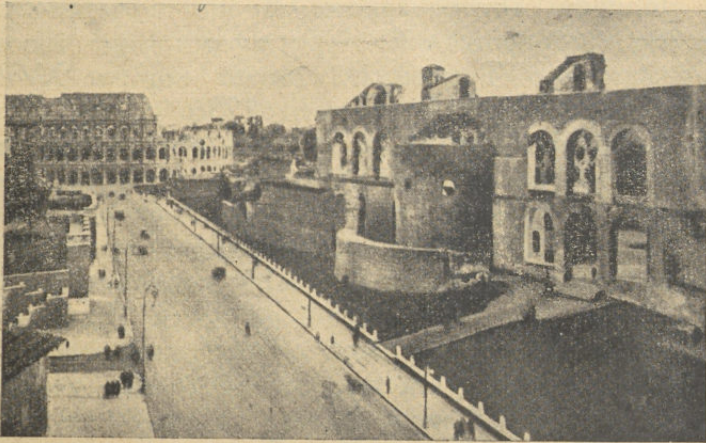
Лятеран має за собою гарну й багату в спомини минувшість. Поверх тисяч літ тишився він подібним значінням і повагою, як Ватикан сьогодні, бо в ньому було серце Риму і усього християнства. Тут відбулося 16 великих соборів, а між ними пять вселенських. В лятеранській палаті, яка межує з базилікою, мешкало 161 папів, а між ними 47 святих. В сій базиліці спочиває 23 папів.

Звідсіля висилав Рим апостолів до різних країв світу. Тут отримали затвердження своїх чинів: Франц, Домінік, Норберт і інші святі Основателі монаших чинів. Тут спочивають голови верховних апостолів св. Петра і св. Павла і велика сила інших св. мучеників. Тут переховують стіл, що на нім Спаситель мав відправити Тайну Вечеру, дві великі частиці з Хреста Господнього й інші пам'ятки Христових мук. Так отже старинність і святість наче злилися разом, щоб через цю фузію вчинити ту святиню одним з найцінніших скарбів християнства. Навіть і тепер кожодчасний Папа зараз по своїм виборі обіймає торжественно в посідання цю церкву, як свою „катедру“ через осібного кардинала. Церква та носить назву єпископської церкви папів, як єпископів римських. Ї це отже найперша церква не лиш в Римі, але і на цілім світі, як це читаємо на її стіні: *Sacrosancta Lateranensis Ecclesia Omnium Urbis et Orbis Ecclesiarum Mater et Caput*. І тому то духовенство цієї святині на процесії Божого Тіла має першенство перед духовенством св. Петра на Ватикані, хочай процесія відбувається в тій останній базиліці. В цій церкві кардинал вікарій св. Отця уділяє чотири рази до року свячення укінченим богословам римським — іноді вже по III. році — і тим, що їх єпископи цілого світу посилають на свячення до Риму.

Околиця Лятерану взагалі опущена, мало залюднена, дороги травною зарослі — бо панує тут небезпечна горячка, звана малярією. Біля базиліки і палати, де нині містяться музеї всіляких архитворів штуки малярської і різьбарської, лежать

дві площі тихі й поважні. На одній з них перед фронгом поперечної нави базиліки стоїть колюсальний обеліск.

Обеліском, з грецького *ὄβελισκος* (голка), називано колюмну тонку, високу, чотирикутну, в долині ширшу а вузшу в горі та гостро закінчену. Вони є помислом Єгиптян, що їх ставили перед

Базиліка Константина

святинями, палатами і гробами єгипетських королів, покриваючи їх ріжними гієрогліфами, себто написами, які свідчили, хто і кому їх поставив. Август і інші цісарі спровадили їх з Єгипту і уміщали в цирках або перед палатами. Повалені варварами, лежали вони в забуттю, присипані грузом, цілі століття. Щойно папи їх відгребали, понаправляли і поуставляли на площах християнського Риму.

Обеліск на лятеранській площі є найвисший і найстарший з усіх обелісків. Є він на $45\frac{1}{2}$ м високий, а важить мільон фунтів. Константин В. спровадив його до Риму. Тут поставлений 357 р. в великім Цирку, пізніше варварами на три части поломаний, спочивав в грузах близько тисячу літ. Щойно Сикст V. 1589 р. поручив Домінікові Фонтані його споїти і поставити перед палатою та церквою лятеранською. Є він з червоного граніту, прикрашений гієрогліфами, що мають означати, що Тутмос II., пятий король XVIII. династії мав його поставити 1736 р. пер, Хр. біля святині Амон-Ра в Тебах в висшій Єгипті.

Базиліка св. Йоана Лятеранського має два фронти: головний і бічний. Оба величаві, але головний є правдивим архитвором штуки. Збудував його Олександр Галілеї з травертину. На обох поверхах знаходиться по пять прегарних луків (аркад), що разом з філярами творять гамонійну цілість. На поверсі міститься галерія (льожа), що з неї папи ранше уділяли апостольське благословення в день Вознесення Господнього. Верх є прикрашений балюстрадаю, а на ній розміщено одинацять кольосальних статуй з травертину, які представляють Ісуса Христа і святих. Ці статуї видно з усіх висших пунктів Риму, а навіть і з далекої Кампанії. Пять брам веде до портику, який своїм урядженням нагадує живо портик св. Петра на Ватикані. Середущі двері є з бронзу і походять з поганської святині в Перуджі, праворуч середущих дверей є „свята брама“ отвирана тільки в часі ювілею.

Святиня є збудована в виді латинського хреста і має пять нав. Станувши в першій бічній наві поміж двома філярами навхрест і звернувшись лицем до стіни філяра, як мога найближше, а друга особа нехай стане при противнім філярі в той сам спосіб навкіс, то можуть ті особи зі собою як найтихше розмовляти і будуть добре себе чути, коли тимчасом стоячий по середині не почує ні найменшого шепоту.

Коло базиліки св. Йоана Лятеранського стоїть папська палата звана Лятеранською. По другій стороні дороги є монастир Пассіоністів, а при нім знаходиться каплиця „Святих Сходів.“ Є це сходи з палати Пилата, що по них перейшов Божествений Спаситель в часі своїх мук чотири рази. Ідучи останній раз в багрянім плащі і в терневім вінці, полишив на цих сходах сліди Своєї Найсв. Крови, які ще й нині можна видіти крізь скляні отвори, уміщені в дошках, якими покрито сходи, аби хоронили їх від ушкодження. Нема певно другої подібної памятки, що так ревно промовлялаб до християнського серця.

Ті сходи привезла до Єгипту св. Олена 326 р., а папа Сикст V. поручив Домінікові Фонтані в XI. століттю так їх уставити, як вони є тепер уміщені. Перенесено їх протягом одної ночі при помочі духовенства з Лятерану. Уставлювано їх в цей спосіб, що зачинано з гори в долину, аби робітники не ставали на них своїми ногами.

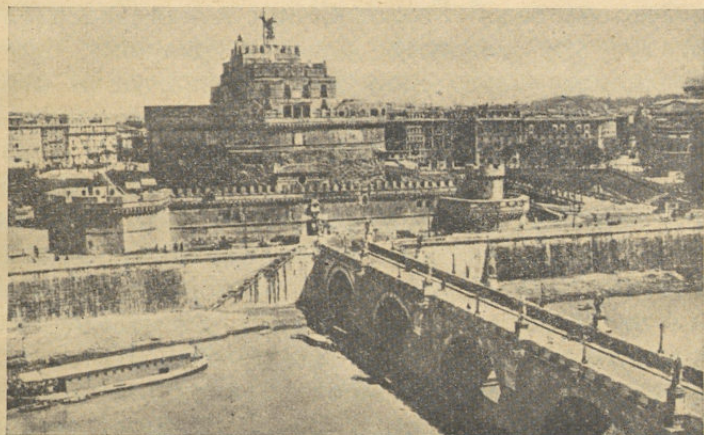
Сходів є 28, а всі вони з білого жилковатого мрамору сирійського. Папа Іннокентій XII. велів ті сходи покрити оріховими дошками 1723 р., що-би путники не витирали їх своїми колінами. „Святі

Сходи“ перебувати вільно тільки навколішках, тому поруч цих сходів уміщено по обох їх боках ще й другі сходи, щоб можна по них зійти на долину. До цього побожного акту привязані є ріжнородні відпусти. При вході до „Святих Сходів“ є дві групи з білого мармору, які поставлено заходами Папи Пія IX. Обі групи різьбив Джакометті. Одна група представляє „Поцілуй Юди“, а друга Ісуса перед Пилатом „Оце чоловік.“

Бічні сходи, які йдуть рівнобіжно зі „Святими Сходами,“ ведуть до „найсвятішого місця“ так прозваного ізза особливих реліквій, які тут містилися. Іще до нині переховується тут образ Спасителя, природної величини, мальований на кедровім дереві і званий з грецького „архіропоейта“ (не рукою чоловіка роблений). Образ цей після старого передання зачатий рукою святого Луки, а докінчений ангелами. В IV. столітті перенесено його з Єгипту до Царгороду, в часах іконоборців чудесно вратований, дістався до Риму за папи Льва I., що умістив його в церкві св. Йоана Лятеранського. Рідко його показують. Тільки в часі великих нещасть несуть його процесіонально до базилики Матери Божої Більшої (С. Марія Маджоре), де виставлений через сім днів, а потім знова відносять його до „Святих Сходів“. Вийшовши з того святого місця, бачимо перед собою з одної сторони непроглядні зелені рівнини й піски римської Кампанії, повні пам'яток з перших віків християнства, а з другої величаву фасад архібазилики святого Йоана Лятеранського.

А де знаходиться хрест, на яким умер Спаситель світа?

Св. Олена як віднайшла св. хрест, на яким умер Спаситель світа, поділила його на дві частини: більшу веліла оправити в срібло і полишила в Єрусалимі, де здвигнула велику базиліку св. Гробу Господнього; меншу частину wraz із цвяхами і терням вислала до Риму. Коли побожна ціса-

Замок св. Ангела

рева повернула з Палестини, склонила свого сина Константина Великого, що він в Римі на місці, де стояла цісарська Сессоріянська палата, недалеко Лятерану, вибудував на поміщення цих памяток церкву св. Хреста Єрусалимського (Santa Croce in Gerusalemme). Цю церкву посвятив папа Сильвестир.

По лівій стороні головного престола цієї базилики є двері до закрестії, через яку переходимо до каплички, де переховуються: три великі кусні

дерева св. Хреста, один цвях, яким була прибіта рука Спасителя до хреста, дві довгі, гострі колючки з терневого вінця; надпись, яка була уміщена на хресті в трьох мовах; палець св. Томи, що ним діткнувся він Христового боку і поперечниця хреста доброго розбійника.

Коли ми на усе те глядимо, здається нам, якби ми були на самій Голгофті при муках Спасителя. Так тут усе мимохіть ділає на чоловіка, що в найбільшому скупленню духа, розважуючи страсти Христові, виходить з цієї святині, яка містить в собі тільки премногоцінних памяток.

В хвилі, коли Церква під натхненням святого Духа зачинала своє існування, не було ще осібних святинь, ані цілковитої церковної єрархії. Апостоли і їх безпосередні наслідники відправляли по домах, під голим небом, а в часі переслідувань і по вязницях та катакумбах. Катакумби є це великі підземні печери зі склепінням і хідниками, які тягнуться іноді і на кілька миль. А повстали вони ось в який спосіб:

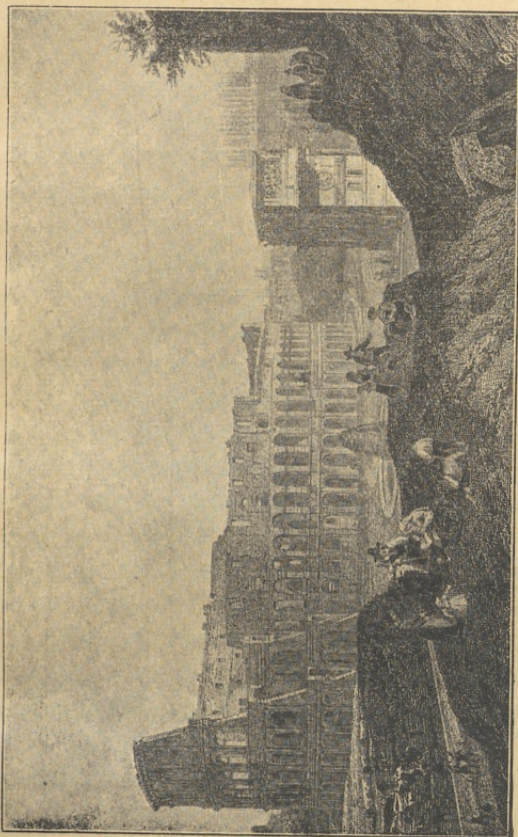
Християни хоронили своїх померших на кладбищах, які відступали їм прихильні для них, побожні жінки, як Домітилля, Люцина, Циріяка, Коммоділля, або багаті панове Калеподій, Претексат, Тразон і т. п. Опісля за приміром жидів стали копати підземні печери зі склепіннями і хідниками поза мурами міста т. зв. катакумби. Там хоронили мошці своїх померших ісповідників і мучеників і на їх гробах ставили престоли — бо гробовий камінь був трапезою — та поминали душі померших. Так катакумби стали кладовищем християн і місцем спільного богослуження, цер-

квами так довго, доки не дозволено їм будувати церкви на поверхні землі. Супроти римської держави була католицька Церква похоронним стоваришенням (*collegium funeraticium*), а єпископ, як предсідник цього стоваришення, платив у державний скарб приписаний податок.

В часі кривавих переслідувань християн поганями видавали римські цісарі едикти, в яких приказували бурити християнські церкви. Це діялось особливо за панування жорстокого цісаря Діоклетіяна. Дперва едикт медіолянський, який видав Константин Великий спільно з Ліцінієм 113 р. признав християнам свободу релігії і велів звернути їм загарбані церкви і маєтки. Коли Константин В. став одиноким володарем держави, стала християнська релігія державною. З хвилею оголошення релігійної свободи, стали будувати базиліки над гробами мучеників і в них хоронено померших, забуваючи про катакумби. Усі прикраси цих підземель, починені заходами папи Дамазія в половині IV. століття, знищив Алярик і його варварське військо. В часі від V. — VIII. століття катакумби були часто відвіджуванні і почитані. В IX столітті папа Пасхаль I. переніс чимало тіл святих, яких не досягнула рука варварів, як Алярика, Готів, Лонгобардів і т. п. із катакумб до церков. Від сього часу аж до XV. століття катакумби були призабуті. Відкриті щойно 1578 року при вулиці Саляра, стали в XIX. столітті предметом студій археольогів. В численних катакумбах Риму, з яких розпізнано сорок два, лежить похованих до шість мільонів християн. Але ще й ті катакумби діляться на менші і є також означені

окремими назвами. Довжина тих коридорів є так велика, що якби їх так зложити в одну вулицю, то досяглиб довжиною 175 географічних миль. Взагалі є це великі печери, з гарним, декуди досить широким склепінням. Два стовпи з низькою перепогодкою по середині переділювали таку церковцю на дві часті. Перед стовпами було місце для народу. З правого боку стояли муштини, з лівого жінки. За перегородкою було місце для клеру: тут стояли півці і священники. Дальше стояв чотирикутний престіл з мощами мученика, а за престолом у вглибленню в стіні стояла єпископська катедра. Кругом у стінах були викувані гроби, заложені камяними плитами, на яких було вирізьблене імя похороненого. Коли це був мученик, була додана буква „М“ або вирізьблена пальмова галузка на знак побіди над смертю. Також прикрашувано катакумби ріжними образами зі Старого і Нового Завіту, які мальовано червоною краскою на гладко утесаних стінах. Тут були образи: Мойсея, Йони, Даниїла, Доброго Пастиря, трьох царів, Христових чудес і інші. Деякі образи збереглися ще до нині, інші знищено через отворення гробів. На гробах в катакумбах були і різьби, що зображували християнські правди віри. Таким способом повстала в катакумбах символіка, зрозуміла лише для вірних. Найзвичайніші символи були: риба (грецьке ΙΧΘΥΣ), бо кожна буква грецького слова є початковою буквою слів: „Ісус Христос, Бога Син, Спаситель..“ ($\text{Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς Σωτὴρ}$), якір, що був символом надії; лодка, що означала церкву; голуб, що означав душу; оливна галузка, що зображала

добрі діла й чесноти; пальма, що означала перемогу мучеників, ягня і винна галузка, що зображала Ісуса Христа і рівнобіжний трикутник Δ , що

Кольосей

зображав Пресв. Тройцю. Особливим предметом почеси був знак св. хреста. На пам'ятку, що в гробі похоронений мученик, вмуровувано в стіну фляшочку з кров'ю, або вирізувало дві пальми навхрест.

Щоби катакумби гаразд пізнати, вистарчить звидіти катакумби св. Агнети і св. Калікта, або ще і св Панкратія. При звиджуванню катакумб треба мати досить теплу одіж, бо в цих підземелях дуже холодно; і не вільно відлучатися, бо можна дуже легко згинути в сім лябіринті, як сього були вже неодні випадки. І про те слід пам'ятати, що не вільно з катакумб, під загрозою екскомуніки ніяких реліквій ані навіть землі брати.

В самім Римі не було джерельної води, а вода з Тибру жовта та мутна. Аби цьому зарадити будовано водопроводи (Aquaeducti), які з різних місцевостей (Тіволі, Субяко, Сан Маріно, Оріольо, Бракчіяно) проводили чисту гірську воду до міста. Нині вічний город у воду до пиття так багатий, що мало деінде стільки родів води.

З численних водограїв водотриск Треві найвеличавіший не лиш у Римі, але й на цілім світі нема кращого від нього. Його будову розпочав Климентій XII., а скінчив Бенедикт XIV. Різьбар Бракчі вирізьбив Нептуна в стоячій поставі, в оточенні Тритонів і морських коній, а з під його ніг трискає вода. Плоскорізьби представляють будову водопроводів „Аква Феліче“, званих ранше „Аква Верджіне“ і дівчину, що показує втомленим і спрагненим жовнірам джерело води.

СВ. ПЕТРО НА ВАТИКАНІ

Хтонебудь спішить до вічного міста, цей вже здалека видить на тлі південного неба ясніючу промінням сонця точку, яка більшає з кожною хвилиною. Це копула св. Петра.

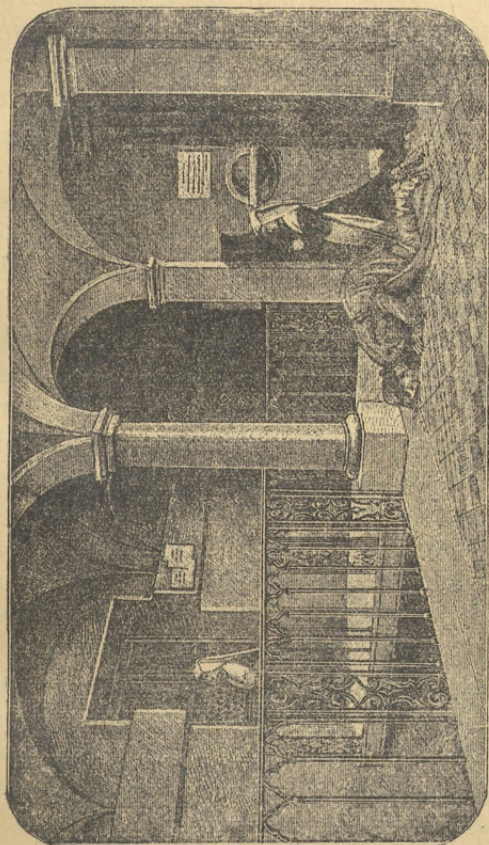
Св. Петро на Ватикані то безпечно найбільший архитвір християнської будівельної штуки не так ізза своєї особлившої краси та превеликого багатства, як радше ізза величезних своїх розмірів. Але теперішня святиня стоїть щойно на місці давньої церкви св. Петра. Історія свідчить, що св. апостол Петро поніс мученичу смерть за переслідування Нерона 67 р. по Хр. на Янікулум, однім зі сімох горбків Риму, положенім на західній стороні. Гріб Князя апостолів знаходиться в підземній каплиці у стіп Ватикану. Сю капличку, а радше гробовець, мав побудувати папа Анаклет 90 р. Над цим гробом Князя апостолів знімалася спершу гарна церква. Її поставив цісар Константин Великий 329 р. на просьбу папи св. Сильвестра. Старинне передання голосить, що при закладанню фундаментів цієї базиліки сам цісар Константин копав землю й приніс її на своїх раменах дванадцять кошів в честь дванацяти апостолів.

Святиню побудовано на взір старих римських базилік. Уся та базиліка аж капала від срібла й золота, бо Папи, цісарі, королі, князі й прочани навипередки її украшували. А хоча Сарацени 847 року зрабували усе, що побожність попередних віків нагромадила, то однак слідуочі віки старалися сю грабіж винагородити новими датками.

Але дорощими від золота й срібла були спогади, які вяжуться з цею святинею та з численними її памятками. Майже усі важніші події з життя Церкви, події історичні з тисячі літ, мали у ній свої пропамятні таблиці, або памятники. Тут відбувалися коронації папів і цісарів, свячення єпископів, помазування королів; тут збиралися часто князі й володарі, а мільйони прочан прибували з усіх сторін світа, щоби при гробі Князя апостолів випросити собі й другим Божі ласки та випросити від Христового намісника благословення.

Тисяч двіста вісімдесять літ перетривала та святиня й уступила місце новій, більшій та кращій, ще величавішій, до здвигнення якої причинилося двацять Папів та ціле покоління найславніших будівничих. Коли за папи Миколи V. (1447 р.) стара базиліка стала грозити заваленням, порішив цей папа будувати нову святиню. Будову розпочато 1453 р. під управою фльорентійського будівничого Бернарда Гамбарелі званого Росселіном. По трьох роках будови смерть папи перервала праці. Папа Павло II. продовжав будову через короткий час і віддав управу Юліянови де Сангалльо. Аж доперва енергійний Юлій II.

по десяти літах застою забрався до діла 1506 р. До його виконання покликав папа різних будівничих, з яких кожний предкладав свої пляни. Побіду

Мамертинська в'язниця

відніс плян Браманті, як найгарніший і найпрактичніший.

В пляні Браманті було базиліку Константина увінчати Пантеоном. В тій цілі задумав він побу-

дувати кольосальну базиліку о просторі 24.200 m² в виді грецького (рівнораменного) хреста, а на перехрестю рамен умістити копулу так велику, як Пантеон; кругом неї, на раменах хреста, подавати чотири менші копули, наче діти одної великої матери. Його плян затвердив папа і дня 18 квітня 1506 р., в присутности 35 кардиналів положено угольний камінь під філяр св. Вероніки. Браманте забрався до діла. При найбільшій поспіху удалося йому вибудувати чотири величезні філяри під копулу і получить їх луками та виставити головний корабель й покрити його склепінням. Смерть 1514 р. перервала дальшу його працю, його наслідники або скоро вмирали (як Сангалло, Рафаель, Джіокондо), або стали вводити нові зміни в дальшій пляні Браманти (пр. Перукчі).

Щойно геніяльний Мікель Анджельо 1546 р. піднявся дальшої праці. Передусім закинув усякі зміни у пляні Браманти, починені своїми попередниками і вернув до його первісного пляну; поробив в нім конечно потрібні зміни, зменшив його на 14.500 m², скріпив філяри під копулу, якої будову провадив з найбільшою штукою, і до якої поробив відповідні пляни й моделі для своїх наслідників. Йому то належить завдячити, що згадана копула при своїх нечуваних розмірах, має легкий вид, і що нині уходить за недостижимий архитвір будівничої штуки.

По смерті Мікель Анджеля 1564 р. продовжали дальше працю після його плянів Vignola і Giacomo della Porta, який уполіт 14 мая 1590 р. копулу скінчив. Вісімсот робітників працювало щодня безнастанно, а сам Сикст V., якби про-

чуваючи свою скору смерть, доглядав і приспішав будову. За Григорія XVI. 1703 р. укінчено ліхтарню на копулі й покрито середину гарною орнаментикою, а zarazом покінчено бічні каплиці. Бракувало фасади, а величаве діло булоб покінчене.

Тимчасом Павло V. 1605 р., бажаючи обняти мурами святі місця, які після пляну Мікель Анджеля стояли перед базилікою, закинув плян Браманти й Мікель Анджеля у формі грецького, себто рівнораменного хреста й постановив надати святині вид хреста римського (з довшим рамам головним). Карло Мадерна предложив нові пляни, які папа затвердив. Головний корабель продовжено о 50 метрів і зискано на тім три каплиці та портик, але загублено перспективічне вражіння цілоти базиліки з близька, а передусім величезної копулі, яка щойно здалека робить величаве вражіння. Мадерна вибудував також фасад у бароковім стилі, через те ще більше відіймив базиліці з фронту знамя святині. Дня 18 листопада, 1626 р. довершив посвячення нової церкви Урбан VIII., а саме в 1300 літ по посвяченню старої базиліки. По Мадерні обняв управу над будовою Берніні 1629 р. Він то задумував по правій і по лівій стороні фасади вибудувати вежі для дзвонів, які однак ізза слабих фундаментів фасади не викінчено. Сьогодні на місці веж стоять годинники. Натомість Берніні виставив на площі перед базилікою колюмнаду і галерію, які роблять незрівнане вражіння і затирають незгідність будови з фасадом.

По стільки літах будови та по таких ріжнородних пригодах є церква св. Петра на Ватикані

вправді не найгарнішою, але за те найбільшою святинєю світа. Поверхня цієї святині виносить 15.160m^2 , підчас коли медіолянська базиліка виносить 8.406m^2 , кольонська 6.160m^2 , а в Антверпії 4.969m^2 . Св. Петро на Ватикані містить в собі 30 престолів, 390 статуй, 748 колонам, 290 вікон, а може помістити поверх 80.000 людей.

Довжина святині враз із портиком $211\frac{1}{2}$ метрів, широкість $27\frac{1}{2}$ м; висота від підлоги аж до яблука на літарні виносить $123\frac{1}{2}$ м, а до самого вершка хреста $132\frac{1}{2}$ м. Промір копули виносить 42 м., є проте лиш о півтора метра коротший від проміру Пантеону. Супроти тих розмірів інші великі святині світа справді маліють, бо базиліка св. Павла в Лондоні має $158\frac{1}{2}$ м довжини, флорентійська базиліка $149\frac{1}{2}$ м, кольонська й медіолянська $136\frac{1}{2}$ м, св. Павло за мурами Риму має 128 м, вкінці собор св. Софії в Царгороді 108 м.

Перед самою базилікою св. Петра в Римі красується чудова амфітеатральна площа, яка може помістити 300.000 людей. Є то найгідніша краса „святині світа“, якою є базиліка св. Петра. Ціла площа 340 м довга а 240 м широка, складається з двох частий; перша, перед базилікою, є трапезом, друга часть площі, притикаюча до першої, має вид еліпси. Окружають її півкулісті галерії, зложені з чотирох рядів колонам і пілястрів високих на 15 м. Цих колонам є 184, витесаних з травертину, а пілястрів 88. Просторонь поміж поодинокими колонами, що творять три рівнобіжні до себе дороги, є так велика, що середною дорогою моглиби вигідно їхати два вози поруч себе. Над колонами знімається балю-

страда, на якій розміщено 192 статуй, на п'ять метрів високих, також з травертину. Незрівняна та колюмнада є ділом славного будівничого Лав-

Город Монте Пінчо

рентія Бернінього, що її піднявся за старанням і на кошт папи Олександра VII. (1667 р.) Кошти будови площі виносили чотири мільйони золотих.

Посеред площі пишається обеліск, се є гранітний стовп, $25\frac{1}{2}$ метрів високий з одноцільного каменя, ваги около $\frac{1}{2}$ міліона кг., увінчаний на своїм вершку хрестом, що в нім міститься частиця святого хреста. Своїм походженням сягає цей обеліск дуже давньої минувшини. Перед 33 віками стояв він при поганській святині сонця в Єгипті. З Єгипту перевезено його з великим трудом до Риму 39 р. по Хр. і прикрашено ним цирк ватиканський, пам'ятний „живими смолоскипами“ святих мучеників, а який стояв в місці нинішньої базиліки і закристії св. Петра. По збуренню цирку обеліск майже 15 віків лежав під румовищем та камінням. Щойно папа Сикст V. казав його умістити на сеередині площі св. Петра 1586 р.

Уставлення цього обеліска, довершене через будівничого Домініка Фонтану, було получене з нечуваними трудностями. Поставлення його на згаданій площі було важною подією для тодішньої Європи. В п'ятьох літах довершив папа Сикст V. таких діл, які до пятьдесять літ уважалися за неможливі до сповнення. Ніодно з них не зробило такого вражіння на населення Риму, як саме здвигнення обеліска на площі св. Петра. Вже папа Павло III. носився з гадкою здвигнути обеліск, привезений ще за часів Нерона з Єгипту до Риму. Він радився таких славних будівничих, як Михайло Анджельо, Антін де Сангальо та інших, однак ні один з них не уважав цього проекту за можливий до здійснення. Тому, що ті будівничі становили тоді повагу, їх рішення уважано за міродатне.

Сикст V. чувся вповні вдоволеним, коли довідався, що великий камінь вдасться поставити.

В чотири місяці по його рішенню утворено окрему комісію, до якої надіслано проекти з цілої Італії, Сицилії та Греції. Комісія розглянула всі проекти, а прийняла проєкт славного Фонтани. Одинокий закид проти нього був цей, що Фонтана був ще дуже молоденьким архітектором. І тому його пляни мали виконати два знамениті флорентійські будівничі. Проти цього опирався Фонтана. Він заявив папі, що лише той розуміє цілий плян докладно, хто його укладав, і тому лише він сам зі зрозумінням може виконати його. Папа Сикст дався переконати справедливому аргументови і поручив йому довершення важного діла. Цілий Рим горойжився проти цього і передсказав невдачу. Славний флорентійський будівничий Вартоломей Аманаті так дуже перенявся тим, що роботу віддано Фонтані, а не йому, що повернув до свого рідного міста і там помер з журби.

Ціла штука у виконанню пляну полягала в тім, аби видобути обеліск з посеред маси нагромаженого каміння та відкопати його з землі, якою він був прикритий майже до половини; опісля поставити обеліск на підвисення і перевезти його на середину площі, а тут щойно поставити його на відповідній підставі. Сміливе підприємство розбудило подив, який ще збільшився через великанські а скорі приготування.

Потрібна залізна машина важила сорок тисяч фунтів, а її виконанням були заняті всі італійські залізні гуті. Сосновий ліс коло Нептуно достарчив великанських бальків, а до перевезення кожного з них треба було запрягати по сім пар волів.

Приготовання розпочалися в жовтні, а скінчилися аж з початком мая.

Перша частина роботи, а то піднесення обеліска до гори і поставлення його на підвисшенню, була найтяжша. Величезна товпа народу зібралася, подивитися на історичну хвилю. Явилися також всі кардинали, пралати і римська шляхта. Розпорядок начальника міста наказував цілковиту мовчанку; ся осторожність була конечна тому, щоби велика маса зайятих робітників могла виразно чути кожний приказ. Архітект Фонтана розпочав свою історичну працю тим, що вперед попросив папського благословення.

Серед глибокої мовчанки, перериваної лише приказами Фонтани, йшла праця вперед. Зайтих було дев'ятьсот робітників і велике число коний. Коли непроглядна товпа видців з запертим віддихом стежила кожний найменший рух обеліска, дався чути голос: „Змочіть шнури!“ З великого напруження посторонки розігрілися вже й показався дим; за хвилинку могли посторонки перегоріти і вся праця разом з історичним обеліском могла бути погребана.

Остерігаючий оклик „змочіть шнури“ видала одна жінка з Генуї іменем Бреска. Це була неабияка відвага з її сторони, бо за кожний оклик була назначена кара смерти. Однак в нагороду за зломання приказу в таким випадку надано їй привілей, що лише вона і її потомки могли достарчати лозу підчас цвітної неділі до церкви святого Петра, і цей привілей має родина Брески до нинішнього дня.

Дня 13. червня піднесено, перенесено і поло-

жено обеліск горизонтально на середині площі. Само поставлення обеліска відложено аж до 10 вересня, бо літо було дуже гаряче. Означеного дня, ще навіть не стало на світ займатися, як обеліск здвигнено, а сходяче сонічко золотило його вже в його нинішнім виді. Папа Сикст V. нагородив щедро Фонтану, іменуючи його ли-

Базиліка Петронілі в катакомбах Домицілі

царем і шляхтичем міста Риму, а крім цього дарував йому золотий ланцух, визначив йому річний дохід у висоті тодішніх 4000 скудів, та дарував йому весь матеріал уживаний при переносенню і ставленню цього обеліска.

Обеліск спочиває на чотирох металевих львах. В долині видніє напис: „Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat, Christus ab omni malo plebem suam defendat“. То значить: „Христос побіджає, Христос царює, Христос панує, хай Христос боронить свій народ від всякого зла“.

Коли з цієї площі звернемо очі на базиліку, представляється вона як великий премногоцінний жемчуг, осаджений серед перстень колюмнад. Перш усього ударяє очі видця кольосальна копула, яка знімається над святинею. Копула ся великий архитвір будівельної штуки, своїми розмірами, смілістю і красою перевищає усе, що перед нею створили давні й нові часи. Має 192 метрів обводу, а моглаби помістити кілька наших церков. На верху копули уміщено ліхтарню, високу на 16 метрів, а на ній металеву кулю, яка може в собі помістити шіснайцять осіб. Копула спочиває на чотирох осібних філярах; обвід кожного з філярів виносить 72 метрів так, що в кожному з цих філярів моглаби поміститися зовсім вигідно церква галичанівська або церква з Браткович.

З овальної площі переходимо на площу чотирукутну. На ній, по боках великої плятформи, стоять дві величезні статуї: світильника вселенної св. Петра і апостола народів св. Павла. Обі виконані славними різьбарами на приказ Папи Пія IX. Перша Фабрісом, а друга Тадолінієм.

З площі св. Петра мусимо перебути 22 сходів, щоби стати перед фасадом святині, що творить фронт базиліки. На верху фасади є величезна балюстрада, на якій видніє тринадцять статуй, високих на 5·7 метрів. Статуї сі представляють Ісуса Христа й 12 апостолів. Напис на фризі фасади голосить, що фасада походить від Папи Павла V. (1512 р.): „*Ju honorem principis Apost. Paulus V. Burghesius, Romanus Pontifex Maximus. An. MDCXII*“. Фасаду виконав Карло Мадерна. Після погляду многих художників не має вона

ніякої звязи з святинею та не має в собі нічого релігійного; моглаби проте становити фронт світської палати. В горі по боках балюстради, замість веж стоять два великі годинники, які показують години на лад європейський і італійський.

Прямо зі сходів веде до передсінка святині п'ять брам. Орнаментака передсінка, а особливо склепіння, є незрівнана. При брамах уставлено старинні статуї, а по обох боках передсінка новіші. І так по правій руці видно на кони Константина Великого, а по лівій Карла В. також на кони. Так то в передсінку найбільшої святині католицького світа знайшли своє місце два протектори цієї церкви, стоячи якби на її сторожі.

Над брамами які ведуть до передсінка, головню над середушою брамою, уміщено гарні мозаїки. Одна з них славна „Navicella“ (лодка), представляє св. Петра йдучого по морі до Христа; є вона копією оригіналу Джіотта, який знаходиться в церкві Пр. Д. М. Непорочно Зачатої (S. Maria della Concezione) при площі Барберіні.

Над передсінком є таких самих розмірів саля, в якій Папи уділяють часом більшим зібранням послухання. Тут також в страстний четвер услугує Папа при столі бідним прошакам, яким того дня рано умив в базиліці св. Петра ноги. Тут вкінці відбуваються часом беатифікації і коронації. З цієї то салі виходиться до льоджії (loggia), положеної над середушою брамою, звідки папа в найбільші свята уділяв апостольського благословення непроглядним товпам, зібраним на площі св. Петра, Римови й цілому світові („urbi et orbi“). Останній раз учинив се Пій XI. 1922 р. по своїй коронації.

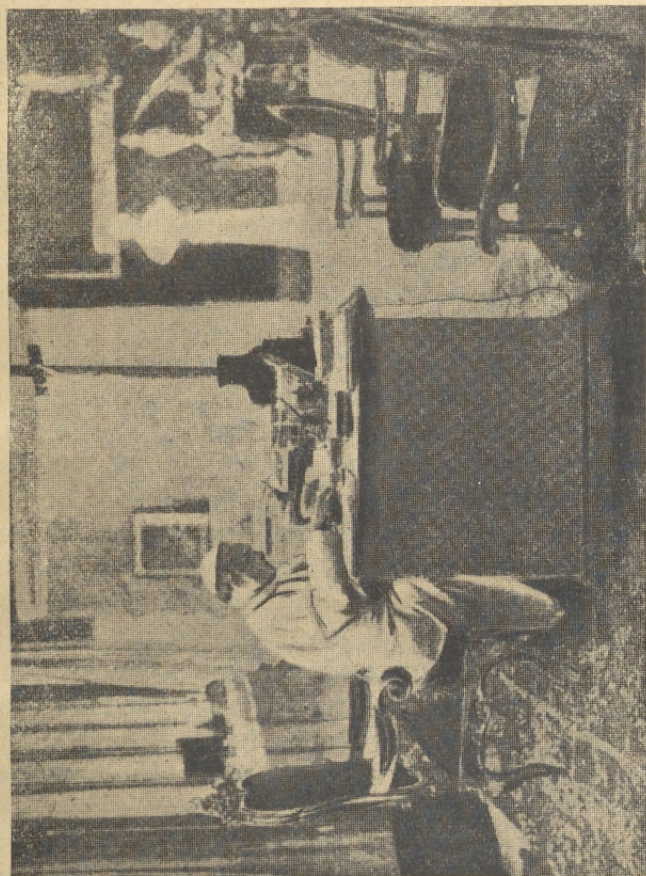
До середини базилики веде п'ять брам. Остання з них, по правій стороні, означена хрестом, називається святою брамою („Porta santa“), замурована й украшена мармуром. Отвирас її тільки в часі ювілею і то серед великого торжества, сам папа. В трьох інших відпустових базиликах роблять се визначені папою кардинали. Востаннє отворив її Пій XI. при розпочаттї ювілею дня 24. грудня 1924 р.

Середущі двері, покриті бронзовими бляхами, це робота Антона Філярете. Зробив він її протягом дванадцяти літ, на приказ Євгена VI. На сих бляхах зображені ріжнородні історичні сцени релігійні і світські.

Як переступимо поріг цієї святині, в першій хвилі не знаємо, куди рушитися. Стаємо як вкопані. Перед нашими очима розстелюється великанський простір, що сяє золотом, сріблом і веселковими красками ріжнородних марморів. Навіть підлога світиться як зеркало, бо й вона складається з марморів, уложених в пречудні, ріжноманітні взори. Соняшне світло, що впадає крізь 290 вікон, широкими струями ломиться та відбивається від поверхні стін, і всю церкву наповнює предивною ясністю. Та найбільше вражає вся та гармонія й пропорціональність частей, це діло Браманта: широкість трьох рамен хреста, чотири велитенські філяри, копули, луки й аркади під копулою, вкінці промір копули.

Та проте обхоплює нас певне розчарування. Бо ті велитенські святині, про які ми стільки читали й слухали, на перший погляд ока, здаються прибільшені. Св. Петро представляється

справді величавий, але знов не так великанський, як ми його собі представляли. Причини цього — то стиль будови.

Папа Гій XI при праці

Замість прямих ліній, як це є в готицькому стилі, всі лінії, так поземі, як і прями, тут криві;

усі простори поміж ними виповнені всякими окрасами. Ціла головна нава базиліки, в якій сміло моглаби поміститися не одна з найбільших катедр на землі, спочиває тільки на десятиох філярах і на вісьмох сміло кинених луках. А й ті філяри не без закривлень знімаються в гору. Вони прикрашені ріжними гзимсами, які знов завершені склепінням. Тому то бічні нави не зараз впадають в очи. Усе те дуже впливає на наш зір. Око не обіймає відразу сих велитенських просторів, ба навіть уважає їх значно меншими, ніж є в дійсности. Щойно коли оглянемо базиліку кільканайцять разів, можемо як слід оцінити її правдиву величину.

І так пр. стовпи, високі на 24 метрів, здаються малі; гзимси, так великі, що кінь з їздцем міг би свобідно по них виконувати обороти, для нашого ока сливе гинуть. Лежать вони так високо, що прм. берлінський замок міг би вигідно під ним сховатися. Саме перо в руці св. Євангелиста здається розмірно дуже мале, а прецінь воно довге більше як на два метри. При самім вході до головної нави надibuємо кропильницю, що її підтримує двох ангелів. Як до них зближимося, замічаємо з чималим здивуванням, що це правдиві великани, високі на два метри. Тисячі осіб входить нараз до базиліки й незабаром губиться під її кольосальними луками.

Цілі процесії, зложені з каноніків і капелянів цієї святині, як рівнож і з многотисячної товпи набожного народу, пересувається через головну наву в довгих рядах — а очам віддаленого видця представляються наче ряд муравлів, які снуються

по піску; їх співу майже не чути. А навіть у великі торжества, як сам св. Отець відправляє Богослуження в оточенні кардиналів, єпископів, пралатів та цілого двору, коли то громадається многотисячні товпи прочан ріжнородних народностей з усіх кінців світа — навіть тоді бічні нави світять пустками. Щойно під вечір, в сумерку, коли краски й золочення бліднуть, а усі предмети для ока наче гинуть, велич будови виступає виразисто, з непонятною майже силою. Тоді також бічні каплиці представляються в чудовій перспективі, наче окремі які церкви.

Поруч величі найбільше вдаряє виставність і багатство святині, на що склалися цілі віки. Базилика св. Петра переповнена всякого рода пам'ятниками, святощами, статуями й образами. Склепіння, гзимси, луки, престоли аж сяють від золота й срібла.

Мармурові плити, які покривають долівку й стовпи, сяють незрівняним блиском. Що образи на полотні булиб за малі, тому заступлено їх мозаїкою. Мозаїкові образи мають сю висшість над олійними, що не тільки їх вірно віддають, але крім того заховують свій первісний блиск і красу.

По сім загальнім описі базилики зачнім її вже звиджувати в порядку. Обмежимось до подання найважніших предметів, бо їх така сила, що докладний опис базилики мігби заповнити книжку.

Зачнемо оглядати сю базилику від головної нави. Її висота виносить 46 м., широкість 27 м., а довжина від головних дверей аж до конфесії 120 м. Уся вона так і вилискується та сяє незрівняним блиском, бо так підлога як і філяри

покриті мармуровими тафлями. На цій то підлозі бачимо довжини всіляких найбільших і найгарнішийх церков на землі, означені спіжевими звіздами й написами.

В нишах філярів, які підтримують базиліку, знаходимо 24 статуй, оснудателів всіх Чинів. Є це статуї з білого мармору, долота найзнаменитших мистців.

Зачинаючи від великих дверей по правій стороні, статуї поміщені в слідуючім порядку: святої Тереси, св. Вінкентія а Paulo, св. Филипа Нері; по лівій руці від головних дверей є статуї: святого Петра з Альканти, св. Каміля de Lellis, св. Ігнатія Льюолі, св. Франца з Pauli. За конфесією, йдучи до пресбітерії і катебри св. Петра, надibuємо по правій руці ось які статуї: св. Ілії, св. Франца Салезія, св. Домініка, св. Франца Каракчіольо; по лівій стороні є слідуючі статуї: св. Венедикта, св. Францішки Римлянки, св. Альфонса Лігури, св. Франца з Асізі. В попереchnій наві є статуї: св. Петра Ноляска, св. Івана Божого, св. Норберта, св. Юлії de Falkonіегі, святої Ангеліни Мерісі, св. Каєтана, св. Єроніма, св. Брунона, св. Йосифа Калясантія.

Справді щаслива це гадка і знаменитий помисл, що біля Князя апостолів уміщено статуї цих великих мужів. Як за життя служили вони вірно наслідникам „первопрестольника апостолів“, так і по смерті своєю присутністю складають наче честь „світільникові вселенної“, першому найвисшому Пастиреви.

При останньому філярі головної нави, по правій руці, а при однім з чотирох філярів, які підтри-

мують копулу, уміщено на мармуровій підставі бронзову статую верховного апостола св. Петра. Ся статуя се правдивий жемчуг Риму. Вона предметом дуже великого почитання вірних. Раньше стояла вона в церкві св. Мартина, біля старої

З місійного музею. (Місіонар учить поган катехізму)

базиліки св. Петра. Щойно папа Павло V. велів її перенести до нової базиліки.

Статуя представляє св. Петра в сидячій поставі, убраного в поважну тогу старих Римлян. Правицею благословить, а в лівій держить ключі. В поважних і благородних чертах лиця, які для пізніших образів стали взором до наслідування, знаходимо вірну відбитку чертів св. Петра з

катакумб. Над статуєю знімається бальдахім в новітнім стилі.

Переказ голосить, що коли папа Лев Великий (440—461) освободив Рим від диких наїздників, які під проводом Атілі хотіли завоювати світ, тоді велів виляти сю статую зі спіжу, забраного з Капітолю. Інші знов оповідають, що ся статуя це дарунок грецького цисаря з Царгороду. Якнебудь воно є, то певне те, що ся спіжева статуя сягає дуже давних часів. Вже св. Григорій Великий (590—604) називає її предметом гарячої любови Римлян.

З цю статуєю вяжеться прекрасний звичай: кожний прохожий цілує побожно вистаючу ногу апостола, бо достає за те 59 днів відпусту. (Пій IX., 12 мая, 1857 р.). Скількиж то поцілуїв мусіло на ній спочати, коли зуміли стерти цілий великий палець ноги св. Петра! Брат підносить молодшого братчика, аби міг діткнути стіп апостола, мати клякає перед статуєю й молить для своєї дитинки благословення; навіть кардинали й єпископи, переходячи біля неї, за кожним разом цілують стопу апостола. Папа Пій IX. в найскрутніших хвилях свого життя, коли здавалося, що Церква загине, приходив сюди й сперши чоло об стопи свого попередника, довгі години проводив на молитві й роздумуванні. Просив опіки, сили й потіхи, бо хрести й болючі удари знаменували його панування. Тому великого почитателя св. Петра, Пія IX., почтила ватиканська капітула в цей спосіб, що над статуєю св. Петра веліла умістити його мозаїковий портрет на пам'ятку виїмкового довгого його панування.

Найбільшим скарбом, найбільшою святістю базилики св. Петра, ціллю — що так скажу — для якої ся величава святиня Господня існує, це безперечно св. моці апостола Петра. Вже на фронті базилики великанський напис звіщає, що цей храм Божий здвигнений „в честь Князя апостолів“ — „in honorem principis apostolorum“. Це ім'я вбогого рибака з Галилеї лунає серед золотистих просторів базилики; його ім'я голосить чудова копула, яка сягає ген під самі небеса, а його гріб це немов осередок і серце всеї величі та всіх святощів цієї церкви. Так є в дійсности; — а ся основна гадка не могла не знайти свого виразу в самій будові святині. Там, де рамена базилики перехрещуються, там у підземелю уміщено гріб Апостола; над ним знімається величавий престіл, на яким тільки сам наслідник св. Петра, Христовий намісник на землі, жертвує Богу безкровну жертву. Над престолом, в недостижимих майже для ока височинах, стріляє до неба копула, а зливаючи крізь свої численні вікна цілі струї світла, справляє, що кожний чоловік, переступаючи поріг цієї святині, перший свій погляд звертає на цю найціннішу, найбільшу святість базилики.

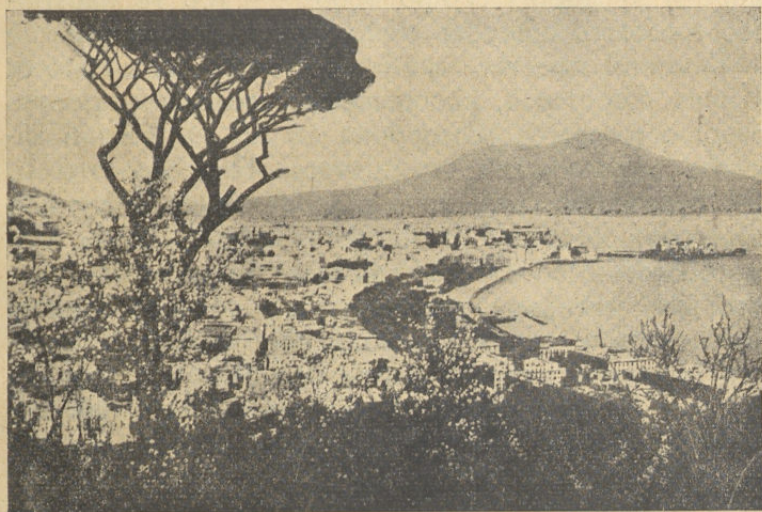
Місце, де спочиває тіло св. Петра, називається конфесією. Вираз конфесія, походить від латинського слова „confessio“, яке в християнській літературі означає: 1) визнання віри, яке мученик складає своєю смертю, 2) церкву збудовану над місцем, освяченим мученичою кров'ю, 3) взагалі гробовець мученика, хоча б він не був місцем його мучеництва. Говорячи про конфесію святого Петра, беремо цей вираз в останньому значінню,

а це тому, бо хоча св. Петро терпів і умер хрестною смертю в Римі, то не на ватиканському узгір'ю, але — як голосить переказ — на Янікулюмі, а лиш його мощі були поховані на ватиканському горбку.

Конфесії є прикметою всіх найстарших і найбільших римських базилік, як напр. святого Петра, Івана Лятеранського, Марії Більшої, св. Лаврентія, Кикилії і інших. Звичайно перед головним престолом, що в середині святині, знижається в півколі підлога до глибини чотирох метрів; мармурова балюстрада окружає те заглиблення, а штучні сходи ведуть в долину, де пишається престіл, а під ним спочивають мощі Святого, що в його честь здвигнено церкву. Подібно мається річ і тут.

Конфесія св. Петра займає місце давньої ораторії, що її побудував св. Анаклет, другий наслідник по св. Петрі. Вона є обведена в промірі чотирьох метрів мармуровим поручам, а кругом розставлені вічні лямпки з позолоченого бронзу горять безодпочинно днем і ніччю, з виїмком Великої Пятниці. Цих ламп є 89. Подвійні сходи ведуть на долину до властивої конфесії; перед входом знаходиться мармурова статуя Пія VI. Лице цього папи віддане з таким життям, що годі оглядати його без зворушення. До гробу ведуть металеві, золочені двері, які походять ще зо старої базиліки. За дверми видно престіл, під ним спочиває тіло первопрестольника Апостолів у спіжевій трумні. Стіни за престолом покриті мозаїками Спасителя з IX. століття і св. верховних апостолів Петра і Павла з часів Урбана VIII. Це місце виложене найдорощими

мраморами, було завжди уважане за святе. Над спіжевою домовиною видно премногоцінну скриню, в якій складають новозроблені і посвячені палії (вовняні відзнаки для архієпископів). Напроти самої конфесії є підземний престіл, на яким чужосто-

Неаполь. (З правої сторони видно Везувій)

ронні священники або єпископи відправляють Службу Божу. Але вхід до цього престола є зовсім інший, як до конфесії.

Якщо в капаючих від золота навах базилики св. Петра чимало предметів розриває увагу богомольця і перешкаджає скупленню, то натомість сама конфесія та її урядження спонукують мимохіть до побожності й молитви. Ці спокійно а торжественно горючі вічні ляmpi, які здаються говорити про важність цього місця, статуя Пія VI.,

а передовсім товпи вірних, які клячуть заєдно на мармурових ступенях балюстради і раз-у-раз напливаючі щораз то нові прочани з усіх кінців світа і зі всіх станів, ущасливлені цим, що на гробі Світильника вселенної можуть молитися за себе й за дорогі серцю особи — усе те настроює мимохіть душу до побожності й молитви.

Великий престіл, який знімається над гробом Князя Апостолів, відзначається великою простою: є це груба мармурова плита, а на ній міститься тільки хрест і ліхтарі. Над престолом, що при ньому лиш папа відправляє св. Літургію три рази до року (Великдень, Різдво і день святого Петра), знімається спіжевий бальдахим, спертий на чотирьох стовпах зі золотого бронзу. Бальдахим є прикрашений в горі статуями ангелів і вінцем цвітів. Висота бальдахиму виносить 42 метрів, рівняється отже кількоповерховій камениці, а мимо цього никне серед величі базилики й копули.

З чотирьох сторін престола конфесії знімаються великанські філяри, на яких спочиває величава копула, яка є найбільшим мистецьким твором будівничої штуки Мікель Анджеля і взагалі нових часів. В філярах є вижолоблені заглиблення, в яких уміщено п'ятьметрові статуї: святої Олени, св. Вероніки, св. Лонгіна і св. Андрія. Понад статуями на кожному філярі є галерії, де переходять найцінніші реліквії: частину св. Хреста, копіє Льонгіна, яке пробило серце Христове, хустку св. Вероніки і голову св. Андрія.

В деякі великі свята показують каноніки святого Петра ці реліквії народови з чотирьох лож

або бальконів, уміщених понад статуями. Льожі ці, славне діло Бернінього, є 10 метрів високі, а 5 метрів широкі та прикрашені символічними знаками. До цих лож вільно входить тільки канонікам базиліки св. Петра. Тому якщо папа іноді дозволить кому там увійти, то вперед іменує його почетом каноніком цієї базиліки. Ще вище понад лозями знаходяться великанські, мозаїкові образи чотирьох Євангелистів.

Філяри получено зі собою сміло киненими лусками, над якими видно фриз, а на ньому, на синьому тлі, латинську напис: „Ти є Петро, і на цім камені побудую Церкву мою і дам тобі ключі царства небесного.“ Букви цієї мозаїкової написи є майже два метри високі. Над цєю написсю є залізна балюстрада. Як з неї глядимо на церкву, щойно тоді набираємо поняття про величину цього собору.

Як глянемо в гору, бачимо спочиваючу на луках славному аттику, прикрашену навколо в пілястри, які парами стоять поміж 16 вікнами. На аттиці знімається знана на весь світ копула, прикрашена мозаїками, що представляють Христа і Прч. Діву серед апостолів і ангелів. Ще вище над копулою знімається так звана ліхтарня. Від підлоги базиліки до склепіння ліхтарні є 117 метрів, а це рівнається висоті 28 поверхової каменниці. Сама ліхтарня є на 15 метрів висока і осмотрена 16 пілястрами, які розділюють 16 лувкових вікон. На фризі ліхтарні видніє напис, яка голосить, що за Сикста V. докінчено будови копули 1590 р. Склепіння копули і ліхтарні є виповнені різними образами з мозаїки, які пред-

ставляють: Христа, Прч. Діву, 12 апостолів і ангельські хори, а на самім вершку Бога Отця серед Херувимів. Ці постаті оглядані зблизька мають вираз грізний, бо замітні шорсткі камінчики, з яких вони складаються; щойно здалека видаються так милі й гладкі, наче мальовані.

Попри конфесію св. Петра дістаємося по двох порфірових ступенях до хорової трибуни, або присвітерії, де у великі свята громадається кардинали біля Найвищого Пастиря. Великий престіл в пресвітерії має назву „катедри“ святого Петра ізза цінної реліквії, яку посідає. Є нею єпископський трон, на яким, як свідчить історія, засідав св. Апостол Петро, перший єпископ Риму і з неї голосив Євангеліє, оповідав про Христа, його чуда, любов і муки. Це крісло мав подарувати Пуденс, навернений римський сенатор, у якого мешкав святий Апостол. Зроблене є воно з єгипетського дерева, але прикраси зі золота і слоневої кости додано щойно в V. столітті.

Сама ця катедра знаходиться в спіжівій скрині, яка спочиває на чотирьох п'ятьметрових статуях; св. Амброзія, св. Августина, св. Атаназія і святого Івана Золотоустого. Чудова гадка криється в цьому урядженні: так як апостольська катедра означає непомильний уряд і вчительську повагу папів, наслідників св. Петра — так знову підтримуючі її святі Доктори грецької і римської Церкви узмисловлюють своє післанництво, щоб приспорювати й додавати на зверх поваги та блеску св. Столиці, стаючи через святість життя і свої діла наче її філярами і підпорою. Над престолом, на яким спочиває катедра святого Петра,

Італійська прачка

знімається голуб в морю світла і блесків, серед ликів ангелів. Представляє він символічно святого Духа, джерело і основу папської непомильності в річах віри й обичаїв. Від цієї то катебри названо сам папський уряд „Апостол. Столицею.“

По обох сторонах катебри є гарні гробівці: по лівій Урбана VIII., а по правій Павла VII. Тут також видніють назвиска єпископів і пралатів, що в їх присутности Пій IX. оголосив 1854 р. догму Непорочного Зачаття. Взагалі в базиліці св. Петра і в її підземелях спочивають мощі поверх 100 Намісників Христових, а чимало з них посідає тут власні, багаті й величаві гробівці. Ці гробівці належать до великих і справді цінних прикрас собору св. Петра. Одні з них опираються в стовпи або філяри, інші уміщено в заглибленнях філярів або мурів; а усі ясніють красою, а своєю висотою дорівнюють престолом. По їх боках поставлено мармурові стовпи і пілястри або мозаїкові образи. Ці гробівці це наче жива історія Церкви, бо до імен папів привязана її доля й недоля, боротьби і побіди.

Звидівши головний корабель, звернімся тепер до бічних. Так як в головнім кораблі, так і в бічних мало знаходимо образів; заступають їх мозаїки, яких оригінали по найбільшій части зложені є в церкві С. Марія делі Анджелі і у ватиканських галеріях.

Вісім великих капиць наче перстеном окружає цілу базиліку св. Петра. Кожна з них своєю величиною дорівнює нашому соборови в Перемишлі або в Станиславові. Зараз від входу, по правій руці бачимо капицю „делля Пієта“

або Матери Божої Страдаючої, названу так від чудової мармурної групи, представляючої Пречисту Діву, яка держить на лоні мертве тіло Сина Божого, зняте з хреста.

Цю групу, цей найцінніший архитвір в цілій базиліці, вирізьбив славний артист Мікель Анджельо, як мав щойно 24 роки. Ця група є найзаменитшим його архитвором і вона то зєднала йому відразу славу найбільшого артиста Італії. Бо хоча інші його праці перевишають цю групу своїми розмірами, величиною та смілістю, то однак так чудового, так зворушаючого і побожного діла Мікель Анджельо пізніше вже не сотворив.

До каплиці della Pietà притикає мала, бічна капличка св. Хреста і св. Ніколая з Барі, у якій переховують значну кількість св. реліквій. Над її входом є гробовець Льва XII., представляючий цього папу, як з льоджії благословить „*in grā et orbi*“. Гробовець цей виставив Львови XII. Григорій XVI. Напроти гробівця є пам'ятник шведської королевої Христини († 1689), доньки Густава Адольфа, яка прийняла католицизм в Інсбруку 1655 р. Цей пам'ятник поставив їй Іннокентій XII., а виконав Карло Фонтана.

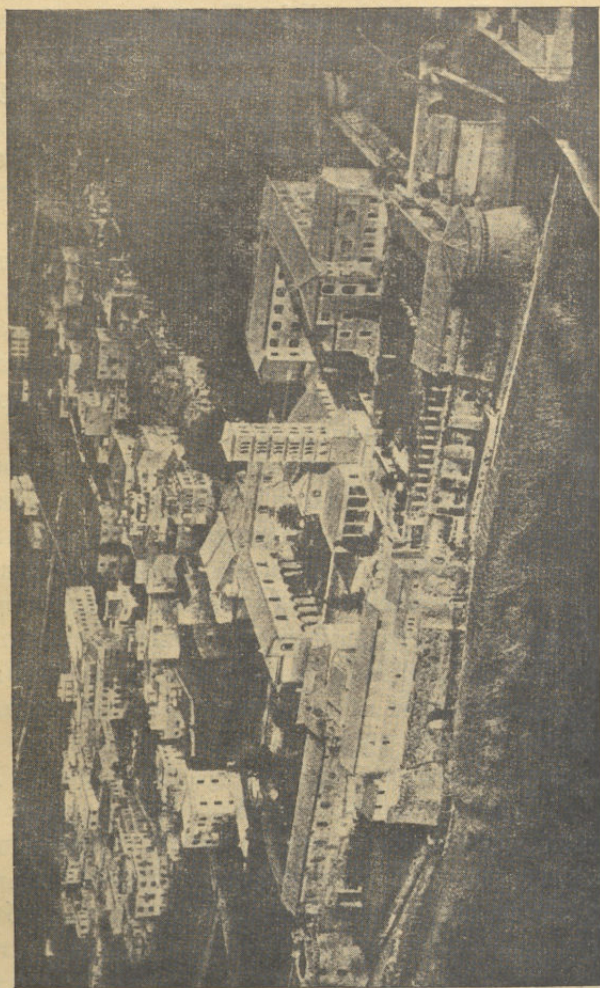
Друга з ряду, більша каплиця св. Севастіяна, містить в собі мозаїкову копію образу Доменікіна, яка представляє мучеництво св. Севастіяна. Копула над цією каплицею є також покрита мозаїками Петра да Картона. В переході до слідуєчої каплиці надibuємо дуже гарні гробівці: Іннокентія XII. і тосканської княжни Матильди († 1115), великої ктиторки і благодітельки цієї церкви. Цей гробовець виконав Берніні на по-

ручення Урбана VIII. з нагоди перенесення її мощів з Мантуї до базиліки св. Петра.

За цією каплицею знаходиться третя, що до величини й краси може найвеличавіша з усіх, каплиця Найсв. Тайн. Вступ до неї замикає величава брама з бронзу. Тут є уміщені Найсв. Тайни в премногоцінному кивоті, який є прикрашений дорогими каменями (діло Бернінього). В головнім престолі уміщено фреск, який представляє Пресвяту Тройцю. По правій руці в цій каплиці знаходиться пам'ятник Сикста IV. Величавий цей гробовець увесь із криці, виконаний 1493 р. з поручення Юлія II., є покритий численними прикрасами та заслугує на особлившу увагу. На бронзовім верху гробівця бачимо портрет папи: лице повне виразу й гідности, різьблення чудове. Поруч поміщені всілякі фігури, що представляють ріжнородні науки, яких Сикст був протектором. В цім гробівці спочивають також кости Юлія II. і двох кардиналів з родини Rovere, до якої належав Сикст IV. і Юлій II. В прегарній копулі, яка покриває цю каплицю, бачимо численні мозаїкові образи, виконані після рисунку Петра да Cortona. По лівій стороні є двері, які ведуть до папської палати. Цією дорогою прибувають папи до базиліки на торжественні богослуження. В цій то каплиці спочивають через три дні мощі кожного помершого папи.

В слідуючім переходовім луці знову два гробівці: правий Григорія XIII., реформатора календаря († 1585); лівий гробовець містить домовину Григорія XIV.

З каплицею Найсв. Тайн межує каплиця Гри-

Монастир Св. Василян в Грогаферата

горіянська, яка так називається від свого основателя, Григорія XIII. Плян до неї подав Мікель Анджельо, а виконав його Giacomo della Porta. Висота каплиці аж до ліхтарні, уміщеної на копулі, виносить 23 метри. Є це одна з тих чотирьох копул, які оточують головну копулу над конфесією. В головнім престолі уміщено вправді невеличкий, але незвичайно багатий, дорогими каміннями і алябастром світлячий образок Пречистої Диви Неустаючої Помочі. Ця ікона, що походить з часів Пасхаліса II., дізнає загального почитання від вірних. Під престолом спочивають мошці св. Григорія з Назіянзу, Доктора Церкви, а сердечного приятеля св. Василя Вел., що оподалік цієї ж каплиці, на філярі, що підтримує головну копулу, має також свій престіл. На тім самім філярі, але по другій стороні, бачимо інший престіл з мозаїковим образом, який представляє останне св. Причастіє св. Єроніма. В Григоріянській каплиці, по правій руці, видніє гробовець Григорія XVI. († 1846). Цей папа в сидячій поставі благословить. Як вийдемо з цієї каплиці, стічаємо по правій руці — проти престола святого Василя Вел. — гробовець Венедикта XIV. († 1758). Різьбив його Вгассі.

З черги переходимо до правого крила попереочної нави, яке 1870 р. служило Ватиканському Соборовві за місце засідань. В трибуні, дебто в півкруглому закінченні цієї нави, бачимо стоячі один за одним три престоли: перший св. Вацлава, другий престіл св. Процеса і Мартиніяна (тюремні сторожі св. Апостола Петра), а третій св. Еразма.

Опустивши праве крило поперечної нави, входимо знова до бічної правої нави. Під луковим склепінням, яке лучить філяр св. Олени з сумежною правою стіною святині, стрічаємо на стовпі св. Олени престол з мозаїковим образом, що представляє Христа, як добуває з морської глибини потопаючого Петра. Напроти стовпа св. Олени красується пам'ятник Климента XIII. навколішках з виразом лиця, яке знаменує побожність духа і скуплення серця; понизше стоїть „релігія“ з проміннями кругом голови, а з хрестом в десниці; по лівій зболілій „геній смерти“ спирається на переверненім смолоскипі. При брамі гробівця два льви: один дрімає, а другий — здається — на сторожі, щоби ніхто не перервав перед часом солодкого сну папи.

Йдучи далі, входимо до каплиці св. Архистратига Михаїла. Головний престіл містить в собі мозаїку, виконану після Гвіда Рені, що представляє Князя небесних духів. По лівій стороні цієї каплиці є мозаїка, після пляну Гверчіна, представляюча сцену, як св. Петронелю в гробі показують її обручникови. Як вийдемо з цієї каплиці, бачимо по правій стороні гробовець Климента X., а напроти, на філярі св. Олени, мозаїковий образ Константія. На тім образі представлена зворушуюча хвиля, як св. Петро у місті Йоппії воскрешає умершу ученицю Христову, Тавиту. Всі вдовиці обступили св. Петра, плачучи і показуючи йому одежі, які їм Тавита пошила. Св. Петро зворушений їх просьбою, подає умершій руку, аби вона воскресла.

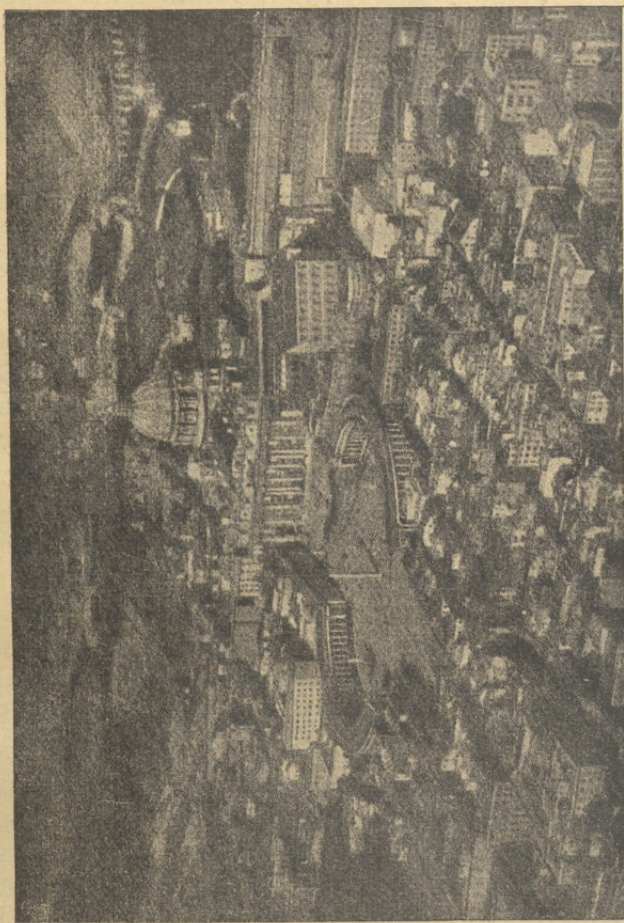
Минувши пресвітерію (трибуну) враз з кате-

дрою св. Петра, переходимо до лівої нави святині. Зараз при вході, по лівій стороні надibuємо гробовець папи Александра VIII. Напроти гробівця, на стовпі св. Вероніки, бачимо знова сцену з життя св. Петра, іменно уздоровлення хорого в святині єрусалимській.

Св. Петро і Йоан входили одного дня разом до церкви. Перед церковними дверми сидів чоловік від уродження хромий, якого щодня клали при церковних дверях, щоби просив милостині у входячих до церкви. Той побачивши Петра і Йоана, просив їх милостині. Св. Петро сказав до нього: „Срібла й золота не маю; але що маю, те тобі даю. В імя Ісуса Назарейського встань і ходи!“ І взявши його за праву руку підніс його. Хромий станув і вийшов з ними до церкви, славлячи Господа Бога. Сю подію дуже живо змалював Манціні.

Тепер входимо до першої каплиці лівої нави, т. зв. каплиці della Colonna. Цю назву має вона від старинного а загально почитаного образу Прч. Діви, який ранше знаходився в старім соборі св. Петра, вимальований на стовпі. Щойно 1607 р. відрізано цей образ зі стовпа і перенесено до цієї каплиці Під віттарем, на яким міститься та чудесна ікона, спочивають реліквії св. Льва II., III. і IV. в мармуровім саркофагу, покритім гарною різьбою. По правій стороні цієї каплиці є престіл папи св. Льва Вел. враз з його гробовою урною. Перед цим престолом, під мармуровою плитою, спочивають кости Льва XII., зложені тут на власне його бажання. В копулі, яка покриває цю каплицю, бачимо мозаїкові образи, представ-

ляючи двох Докторів Церкви: св. Тому з Аквіну і св. Івана Дамаскенського, що своїми письмами

Папська держава

причинилися в чималій мірі до почитання Марії.
Виходимо з цієї каплиці і стаємо знов під мо-

гутним луком, який лучить стовп св. Вероніки з лівою стіною базилики. Об цю стіну спирається гробовець Александра VII., останнє діло Берніні. Напроти цього гробівця, на стовпі св. Вероніки є престол св. Апостолів Петра і Павла з олійним образом, на яким Франц Ванні змалював св. Петра в цей мент, як він кидає на землю Симона маґа.

Стаємо в лівому крилі поперечної нави. Тут впадає нам в очі одинайцять дубових великих сповідальниць, які є призначені для різних народностей. Вони є символом, що католическа Церква є соборною церквою і що ця Церква, дбаючи про духове добро цілого свого стада, бажала би всі свої вівці пригорнути до свого лона. Відповідна напись, уміщена на кожній сповідальниці, вказує, для якої народности є призначена. Під статуєю св. Юліяни видніє на піднесенім місці трон великого Сповідника, це є кардинала, що має власть відпускати усі найтяжші навіть проступки та звільняти від кар церковних. Він у Живний Четвер сповідає публично каючихся грішників.

В церкві св. Петра панує дивний, а старинний звичай, який неодного чужинця вводить у чимале зачудовання. Ото при кожній сповідальниці є уміщений довгий на кілька метрів прут, подібний до вудки. Каючийся грішник клякає по сповіди кільканайцять кроків перед сповідальницею, а сповідник дотикає прутом його голови. До цього обряду наданий є 100-дневний відпуст. Що ж ця церемонія означає? Насамперед пригадує вона слова Божественного Спасителя, які він вирік до св. Петра: „Від тепер будеш ловити людей“ (Марк. 1, 18). Крім цього означає вона освободження грішника

з ярма неволі гріховної. В стариннім Римі, якщо хто хотів освободити свого невільника, провадив його перед суддю; ту враз зі словами увільнення, ударяв його останній раз прутом на знак визволення з неволі. Старинний цей звичай зберегла Церква до нині, надаючи йому однак інше, висше, духове значіння.

Подібно, як в правім крилі поперечної нави, так і в лівім стрічаємо три престоли. Перший, св. Апостола Томи, посідає мозаїковий образ цього святого. Середуший престол посвячений св. Петрови, представляє в мозаїці розп'яття цього апостола. Перед тим престолом є гріб Палестрини, славного композитора церковних пісень і хоралів. Третій престол св. Марціяліса містить в собі мозаїкову копію ікони св. Франца.

Входимо до другої часті лівої бічної нави. Під луком, спертим об стовп св. Андрія, надбуємо гарний портал з синього мармору, що веде нас до захристії. Над цим порталем видніє гробовець Пія VIII. Напротив дверей до закристії є престол св. Петра і Андрія з мозаїковим образом, який представляє наглу смерть Ананії й Сапфіри, як кару за те, що сказали неправду перед святими Петром і Андрієм.

Як вийдемо відси, то найперше опинимося в величавій каплиці Климентійській. Образ головного престола представляє св. Григорія Вел. в хвилі, коли цей папа, хотячи переконати невірних про правдивість реліквій св. Мучеників, роздер заслону, що покривала їх тіла, а з неї явним чудом триснула кров. Під престолом спочивають кости цього папи. По правій руді престола,

на бічній стіні, вибудував кардинал Консальві гробовець Пійові VII. Знатоки згідно підносять красу цього пам'ятника.

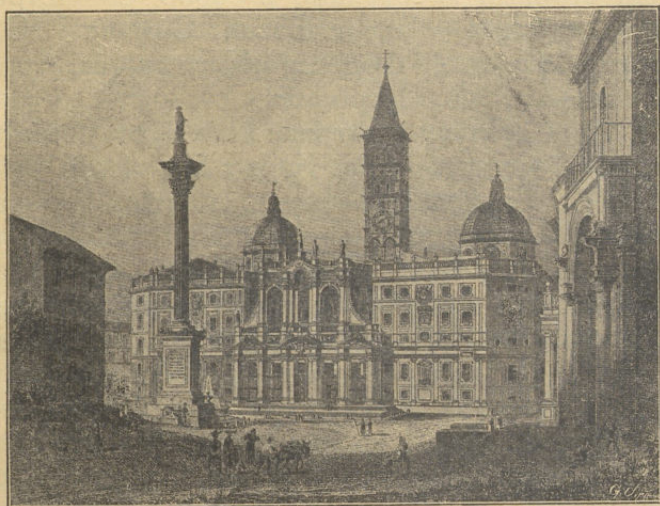
Виходячи з цієї каплиці, стрічаємо по лівій стороні, на стовпі св. Андрія, великий образ мозаїковий, представляючий Рафаеля Пеображення Господне. Напротив по правій стороні знов два гробівці: один Льва XI., другий гробовець Іннокентія XI.

За Климентійською каплицею знаходиться хорова каплиця каноніків св. Петра. Називається так тому, бо в ній капітула і клир ватиканської базилики відправляють Богослуження і молитви. В неділі і в деякі свята відбуваються тут пополудні духовні концерти. Хто хоче тоді вийти до каплиці, повинен бути чорно убраний: пані в чорних сукнях з чорним вельоном на голові, а панове в чорних фраках. Хто не має приписаного строю, має стати при вході до каплиці, яку замикає золочена брама.

В великім престолі образ мозаїковий Пр. Діви Ангельської. Св. Франц з Асизу, св. Антін з Падви і св. Йоан Золотоустий оточують Пр. Діву. Тіло св. Йоана Золотоустого спочиває під престолом. Величаві сталі хорів покриті є сценами зі Старого Завіта. По боках каплиці подвійні органи і хори. В підземній, багато золоченій гробниці, спочивають мощі Климента XI.

Під слідуючим луком надibuємо гробовець безперечно з усіх найкращий; це гробовець Іннокентія VIII. Вирізьбили його з бронзи два брати Антін і Петро Поляйнольо. В горі пам'ятника, в поставі сидячій, повний життя, прибраний в пон-

тифікальні ризи, десницею благословить нарід, а в лівій держить спису, яку дістав від султана Бозета II. Понизше бачимо цього папу на марах. Це нагадує дуже живо суету всякої слави людської, яка у всіх кінчиться гробом. Напротин цього пам'ятника знаходиться урна, де переховують звичайно тіло кожного помершого папи через час

Базиліка Преч. Діви (Марія Маджоре)

правління наслідника, а щойно по смерті наслідника, його виймають і ховають в місці, де має стало спочивати. Тепер спочивають у ній мощі Венедикта XV.

Біля хорової каплиці міститься каплиця Пр. Діви. Мозаїковий образ над престолом представляє першу подорож Пр. Діви до святині Єрусалимської.

Остання каплиця зветься хресною. У ній міститься старинна урна порфірова з мавзолею Адріяна; тепер уживають її при хрещенню. Мозаїка в престолі представляє Христове хрещення. По боках два мозаїкові образи. По правій стороні представлено хрещення сотника Корнила, а по лівій хрещення св. Процеса й Мартиніяна.

Відпустовими престолами в соборі св. Петра є: престол катедри, Матери Божої, Симона і Юди, Григорія Великого, Процеса і Мартиніяна, Архангела Михаїла і св. Петронелі.

До самої святині притикає з лівої сторони захристія, яку побудував Карло Маркіонні за часів Пія VI. Вона складається з довгого коритара і трьох каплиць. Коритар покрито старими колюмнами і написами. Середуша каплиця, звана захристією спільною, є восьмикутною салею; по її боках міститься захристія каноніків і „добродіїв“. Ці каплиці повні цінних архитворів штуки малярської і різьбарської. Тут знаходяться також премногоцінні образи, як пр. розпяття св. Петра, мученича смерть св. Павла, Христос серед хору ангелів, Пр. Діва зі св. Анною і Апостолами та мн. ін.

Біля захристії переховуються ріжнородні пам'ятки. Тут знаходиться пр. дальматика св. Льва III., в яку убирано давних німецьких цісарів під час коронації; величаві свічники, ризи Пія IX., чаша Льва XIII. і монстранція, уживана раз тільки до року. Над захристією міститься архів зі старими рукописами.

Щоб мати докладне поняття про цей так оригінальний а величавий собор, зійдім до його

підземелля, до так званих „ватиканських печер“. Знаходяться вони під головною навою святині й під копулою, а діляться на старі й нові.

Нові, в виді підкови, містять чимало каплиць, з яких чотири (св. Олени, Вероніки, Льонгіна, і Андрія) вглиблені є в філяри, що підтримують копулу. В середині тих філярів є сходи до цих каплиць. Крім того є тут ще багато інших каплиць. Під самою конфесією є каплиця св. Петра і Павла, багато прикрашена в золото і дороге каміння. Престіл у ній досить старий, бо з 1122 р. У всіх каплицях ватиканських печер та на коридорах, які їх зі собою лучать, можна стрінути чимало образів та премногоцінних плоскорізб, а крім цього численні пам'ятники та гробівці.

В старих печерах можна розрізнити три нави. Вони тягнуться під головною навою і є довгі на 45 метрів, широкі на 18 метрів, а високі на 3 і пів метра. Їх підлога походить ще зо старої святині. Містять в собі гробівці багатьох папів. Особливою почесстю тішиться гріб Пія X., до якого є осібний вхід з правої нави базиліки горішної. Скромний саркофаг містить мощі цього евхаристійного папи.

Звидівши підземелля базиліки, вступім ще на дах і копулу.

Як вийдемо вигідними сходами на плоский дах, на якому знімається головна копула цієї святині, не можемо вийти з дива. Нашим очам представляється чудний образ.

Вигідними сходами дістаємося до ліхтарні, звідки, крім потрясаючого до глибини виду на саму церкву внутрі, відкривається перед очима видця

чудовий вид на внішню статъ базилики, далі на ціле місто та на всю околицю: на гарні поля римської Кампанії й сріблісті філі моря. У віддалі серед спаленої сонцем околиці видно луки давних водопроводів „самарянки з порожніми збанками на голові“. В глибині мерехтить голуба стіна Альбанських гір, а на них серед винниць і оливних лісів білються мурованими домами: Маріно, Фраскати, Гротта Феррата.

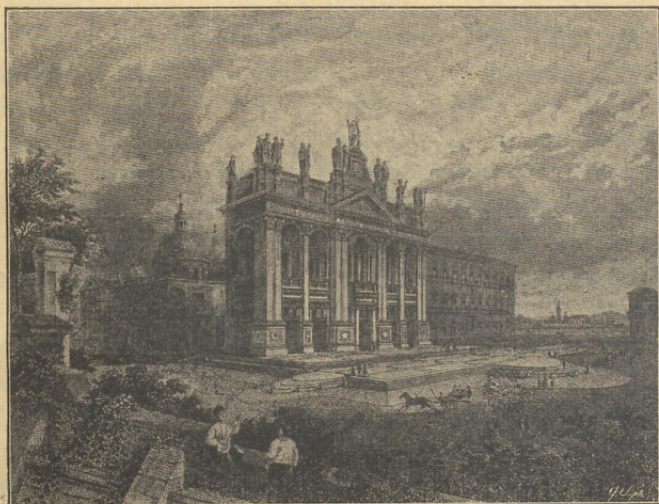
З ліхтарні залізна прямовісна драбина веде до мідяної кулі, що має два і чверть метра проміру, а може помістити в собі шіснадцять осіб. Невиносимий жар міді, розпаленої соняшними проміннями, зневолює путника до чим скоршого відвороту.

Аби ще краще уявити собі великанські розміри цієї базилики, варта обійти її довкола дорогою званою „via delle Fundamenta“.

Базиліку св. Петра називають папською обрядовою церквою. І справедливо. Нігде велич і повага обрядів католицької Церкви не виступають в такій величі, блиску і славі, як тут. Вправді від 1870 р. зн. від часу окупації Риму, сі торжества значно обмежено, всеж таки потягають вони ще й нині тисячі тисячі богомольців.

До таких торжеств тут належать: свято Катедри св. Петра (18. січня), Благовіщення, св. Григорія В. (12. березня). св. Льва В. (11. квітня), Великий Гиждень, Великдень, Зелені Свята, св. Петронелі (31. травня), Вознесення, св. Петра і Павла (29. червня), Успення Преч. Д. (15. серпня), Симона і Юди (28. жовтня). Посвячення церкви (18. листопада), св. Андрея (30. листопада) і вкінці Різдво Ісуса Христа.

Цілі томи можнаби заповнити описом тих торжеств. Ми обмежимося тільки до короткої згадки про папське благословення, даване святому городові і цілому світові: „*Урбі et orbі*“. Перед 1870 р. папа несений на величавім кріслі, оточений патріярхами, кардиналами, єпископами та дворянами

Лятеранська каплиця

усякого степеня, удавався на фронтовий балькон базилики. Тут у своїх сніжно-білих ризах та премногоцінній тіярі (папській короні) повставав з крісла, а піднісши свої руки, голосом зворушеним, але могучим давав многотисячній товпі, яка заповняла площу св. Петра, своє апостольське благословення. В ту мить відзивались дзвони при церкві св. Петра, а за ними дзвони усіх святинь

цілого Риму й околиці, а мельодійні їх звуки плили в даль, зливаючися з вистрілами армат, що грали на замку Ангела. Вечером відбувалася величава ілюмінація копули св. Петра. Це торжество відновив по своїй коронації Пій XI. 1922 р.

Так отже пізнали ми всю велич і красу базилики св. Петра. Не від річи буде звернути увагу на її всесвітне і церковне значіння. Велич цієї святині пригадує вірним велич їх релігії. Усьо, що лиш святе, знайшло в цій базиліці своє поміщення. Христос відбирає тут в Найсв. Тайнах і в оруддях своїх мук честь і прославлення; Марію нагадує часть заслони, яка колись мала покривати її дівоче лице; Апостолів представляє св. Петро і пять інших Христових учеників, що тут спочивають. Мучеників за віру незлічимо множество тут поховано; 35 найвисших Пастирів Церкви канонізованих — з тих 31 мучеників — знайшло під склепінням базилики часовий спочинок, а крім цього чимало славних Докторів Церкви і єпископів жде у тій святині на голос архангельської труби, яка має їх візвати до славного воскресення. Якщо візьмемо іще під увагу історичне значіння цієї базилики, то справді годі не признати, що св. Петро на Ватикані є немов серцем і внішнім виразом католицької релігії, її переконань, святощів і скарбів.

СТОЛИЦЯ ПАПИ

Ватикан це Апостольська Столиця. Це осередок церковної влади, джерело науки й віри, зразок досконалої організації й дисципліни, скарбниця всіляких старохристиянських пам'яток. Там родяться проекти конкордатів, нових єпископських і кардинальських номінацій, нових дієцезій і папських енциклік. Кардинал „державний секретар“ і кардинал декан св. Колегії — працюють у найближчій контакті з Папою, з його волею і децизією. Дефінітивне рішення належить усе до Папи, але грубо помиляється той, що думає, будьто би цей духовний володар світа рішав усе зовсім самотійно і автократично. Кожна децизія Ватикану переходить через ряд інстанцій. Опінії Державного Секретаріату, св. Колегії та поодиноких визначних кардиналів є завжди дуже совісно перевірювані. Папа часто рішає, але рідко свою волю накидає, коли вона суперечна з кардинальською Колегією. Бо і таке буває. Залежить це зрештою від особистої волі і характеру Папи.

Ціла Ватиканська палата займає простору 55.000 м. кв., з чого 25.000 м. кв. відпадає на самі подвір'я. Саль, каплиць і кімнат дванацять тисяч! Але з цієї величезної будівлі тільки незамітна частина служить на мешкання Папи. Решту зай-

мають салі авдієнціональні, музеї, бібліотеки, архіви, каплиці і т. п. По заняттю Риму 1871 р. по-лишено Папі тільки Ватиканську палату, Лятеранську та віллу в Кастель Гандольфо. Ці посілости дістали право міжнародньої ненарушности.

Початки цієї найбільшої палати на світі звязують історики з Папою Симмахом (498—514), що дав їй перші засновки при старій церкві св. Петра. У середніх віках Папи мешкали при Лятеранській базиліці; у Ватиканській палаті приймали лиш царських і княжих висланників. Розширяти Ватиканську палату почали Папи Евген III. (1150 р.), Целестин III. і Інокентій III. В часі побуту Папів в Авініоні (1308—1377) палата майже зовсім підупала, а папські віцеделегати, що в ній резидували, не дуже дбали про неї. Щойно по повороті з Авініону Папи мусіли мешкати в Ватикані, бо велика пожежа 1399 р. знищила Лятеранську палату.

Папа Микола V. носився з гадкою перебудувати цілу Ватиканську палату, бо бажав у ній помістити мешкання для кардиналів і цілої папської канцелярії. Розпочату ним будову продовжували його наслідники: Сикст IV. побудував 1573 р. Сикстинську каплицю і салю на бібліотеку; Інокентій VIII. заложив Бельведер (городовий дім); Юлій II. подвір'я Дамаза; Павло III. царську салю і 1540 р. Павлинську каплицю; Сикст V. бібліотеку й теперішнє мешкання Папів, яке докінчив Климентій VIII. Олександр VII. побудував за плянами Бернінія славні „царські сходи“, так названі тому, бо вели до царської салі. Венедикт XIV. оснував музей, що з кожним ро-

ком побільшувався різними гарними будинками аж до наших часів. Майже всі Папи чимсь при-

Свято Пресв. Евхар. П. Пій XI. несе найсв. Тайни 1933 р.

чинилися до цієї велитенської палати.

До Ватикану ведуть дві дороги: одна з каплиці

Найсв. Тайн, друга, спільна для всіх, міститься в правім кінці еліптичної колюмади. Тут „бронзовою брамою“ входимо на великі сходи, збудовані Пієм ІХ. 1860 р. Вони ведуть на подвіря св. Дамазія. З цього подвіря праворуч є вхід до палати, де мешкає Папа. На гору ведуть величаві мармурові сходи, освітлені величезними вікнами. З першої величезної салі є вхід до папського мешкання і салі, де відбуваються тайні консисторії.

Перед „бронзовою брамою“ стоїть гвардія швайцарів. Барвисті їх костюми компонував іще Рафаель. В сталевих середновічних шеломах, з галябардами, виглядають імпозантно. Крім швайцарів бачимо ще шляхотську гвардію „нобіле“. Належать до неї члени найвизначніших аристокрагичних родин. В чорних оксамитних костюмах із золотими та срібними ланцюхами, додають папській дружині достоїнсти й поваги. Авжеж найбільше імпонують багатством своїх строїв Кавалери Мальтанські та Кавалери Господнього Гробу. Перші в мундурах червоних зі золотом, другі в білих.

Неможливо описувати подрібно всі салі й тисячі предметів, правдивих архитворів, які тут зібрані. Звернемо увагу тільки на найважніші речі.

На лівім крилі є Льоджії Рафаеля. Є це триповерхові ошклені галерії, які виходять з трьох сторін на подрія св. Дамазія або Браманти.

Звідси веде дорога до царських сходів і до славної Сикстинської каплиці. Каплиця ця має вид простокутника і є довга на 48 метрів, широка 15 метрів, висока 18 метрів. Є це правдивий архитвір. Кругом трьох сторін каплиці бачимо

у горі залізну галерію, а над нею малі, округлі вікна. Цілі стіни і склепіння покриті чудовими фресками, над якими працювали славні мистці. Вони змалювали сцени зі Старого і Нового Завіта.

В глибині каплиці бачимо на стіні образ Страшного Суду. Цей найбільший і найвеличавіший фреск малював Мікель Анджельо на бажання Папи Климента VII.

Оповідать, що тодішній майстер церемоній на папським дворі Монсіньор Власій з Цезени звернув був Папі Павлові III. увагу, що цей образ з своїми нагими особами до церкви ніяк не надається. Хтось оповів про це Мікель Анджельові. А він підставився на пралаті так, що відмалював його в пеклі у поставі Міноса з осячними ухами. Майстер церемоній просив Папу, щоби цей приказав його портрет знищити. На це дістав відповідь: Якби тебе Ангел Михаїл (те саме, що Мікель Анджельо) помістив був у чистилищі, то бувби на це ще спосіб звідти видістатися, але з пекла нема спасення.

Велика шкода, що дим кадила і світла за три століття причорнив уже трохи цей образ.

В цій каплиці відбуваються в Великім Тижні і густо-часто підчас року Папські Богослуження, на які збираються кардинали та всякі інші високі достойники. Публика може стояти тільки в другій частині каплиці, яка відділена від пресвітерії і хору мармуровими кратами, пляну Мікель Анджеля. В цій каплиці відчитують в часі вибору Папи картки до голосування, які зараз палять. Тут також відбуваються публичні Папські Конси-

сторії. В сумежній папській закрестії зложені премногоцінні предмети, які надіслано Львові XIII. з приводу священничого ювілею 1888 р.

Біля Сикстинської каплиці є Павлинська каплиця. Її збудував Сангалльо 1540 р. на приказ Папи Павла III. І її покривають чудові фрески. Вона є немов парохіяльною церквою всіх мешканців папської палати. В ній відбувається двічі до року 40-годинне Богослуження, в часі якого каплицю величаво ілюмінують.

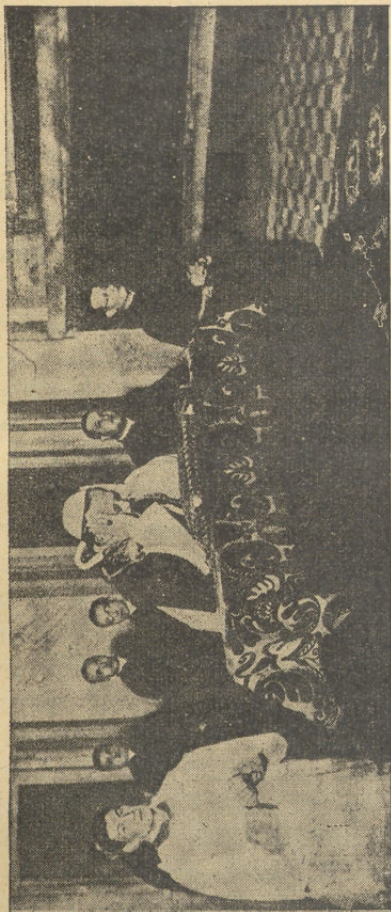
З третього поверху лезь входимо до галерії образів званої Пінакотека. Сорок п'ять образів, майже самих архитворів, творять цю галерію і вони вміщені в чотирьох салях.

Камяний музей побудував Папа Пій VII., а урядив славний археолог К. Маріні. Містить він у собі поверх три тисячі ріжнородних предметів.

Ватиканська бібліотека. Властивим основником цієї бібліотеки є Папа Микола V. Він то зібравши всі рукописи з Лятеранської палати та виславши до Греції, Німеччини й інших країв вчених людей, призбирав тим способом дев'ять тисяч рукописів. Сикст IV. збудував бібліотеку, але Сикст V. побудував іншу, вже теперішню, на підставі пляну Фонтани 1588 р. Згодом Папи особливо Григорій XV., Климентій XI., Лев XII. і Пій IX. причинилися найбільше до збогачення бібліотеки так, що тепер має вона 25.000 дуже важних рукописів і 110.000 друкованих томів.

В передпокою бібліотеки знаходиться величавий єгипетський папірус, де є опис єгипетських похоронів; крім цього є тут портрети всіх ватиканських бібліотекарів. Перша салья, куди входимо,

це саля письменників; в ній працюють учені люди, що з уряду обов'язані займатися дослі-

Папа Пій XI. молиться по Службі Божій

дами і оголошуванням незнаних рукописів. Тих письменників є сімох: двох до латинської мови,

двох до грецької мови, двох до єврейської й сирійської, один до арабської. За цією салею тягнеться велика саля розділена шістьма гарними пілястрами на дві нави. Стіни й пілястри є обставлені велитенськими шафами, де переховуються рукописи.

З рукописів найважливіші є: Біблія з IV. століття, Вергілій з V. ст., Теренцій з IV. ст., другий з IX. ст., Гомілії св. Григорія В. з XI. ст.; Данте з XI. ст., молитвослов Корвіна, угорського короля з XV. ст., автографи Тасса, Петрарки, любовні листи Генрика I. до Анни Ярославни і палімжест (пергамін, з якого змито письмо, щоб ужити його до чого іншого), що його відцифрував кардинал Май, містить трактат Цицерона „De Republica“.

На кінці останньої салі праворуч є двері до Архівів, які оснував славний ватиканський бібліотекар Тайнер.

З архіву входимо до дуже довгої галерії, яка тягнеться направо й наліво, рівнобіжно до кам'яного музею. На самім кінці галерії, яка тягнеться направо, є музей світський: є там шість шаф, наповнених дуже цікавими старовинними предметами. Галерія ліворуч має назву рукописів королевої Христини, а на кінці три останні салі звуться християнським музеєм. Його оснував Венедикт XIV. Стіни першої салі виложені мармуровими написами і плоскорізьбами, які винято з християнських саркофагів-гробниць. Навколо стін є вісім шаф, де містяться різні предмети з перших християнських віків.

Далі є саля звана кабінетом папірусів. Є це одна з ватиканських саль найбогатша в прикраси

граніту, порфіру і бронзу. Більша частина папірусів походить з V—VIII. століття.

При самім вході до тої салі є вхід, що веде до кабінету „Весілля Альдобрандіні“. Зветься він так тому, бо є тут славний фреск, що представляє поганське весілля. Фреск цей знайдений у руїнах біля лука Галієрра, був власністю князів Альдобрандіні, від яких Пій VII. дістав його за 25.000 зол. вал. австрійської.

На кінці салі византійських малюнків є вхід до кабінету старовинних печатей і медалів. Є це збірка знаків, які старинні звикли були поміщувати на будівельних матеріялах. Є тут портрет Карла V., кілька малюнків з катакомб, старинне бронзове римське крісло і кусень мозаїки зі старинного римського багатського дому.

З цього кабінету входимо до так званого Апартаменту Борджія, який складається з шести саль. Три перші з книжками; у четвертій, п'ятій і шестій поміщені плоскорізьби, саркофаги, архітектонічні відломки і один поганський престіл. У IV-ій салі стіни покриті великими черепашками і є тут моделі сім планет, знаних старинному світові під постатями давніх богів.

Музей Кіаромонті. До того музею входимо з тої самої камяної галерії, де є вхід до бібліотеки ватиканської, а від камяної галерії відділює його тільки брзова крата. Цей музей оснований був Пієм VII і має його прізвище. Є тут поверх сімсот ріжнородних предметів старинного мистецтва у трицяти відділах.

При самім вході до музею Кіаромонті є вхід до музею Бракціо Нуово. Цей музей оснував Пій VII.

під управою німецького архітекта Рафаїла Штерна. Підлога в ньому прикрашена десят'ю старинними мозаїками; є тут сорокп'ять статуй та чимало інших чудових різьб. Звернемо лише увагу на кольосальних розмірів статую, уміщену в півколі, яка представляє Ніль і його шіснацять допливів — шіснацяттеро дітей; статуя з часів Адріяна.

Звідси ведуть сходи до музею Піо-Климентинського, що його заклали Климентій XIV і Пій VI. Є це перший музей у світі й такого багатства різьб нігде більше нема. В тім музею є такі відділи:

1. Чотирикутний передсінок. Слід згадати тут ось які предмети: а) Торс Бельведерський, знайдений у термах Каракаллі, діло Апольона атенського; вважають його за частину статуї Геракля. Кажуть, що Мікель Анджельо вчився тайн мистецтва на цій різьбі. б) Саркофаг Сціпіона Барбатуса, батька Сціпіона африканського. Коли по двох тисячах літ отворили цей саркофаг 1780 р., то нашли там кістяк цього славного римлянина зовсім цілий, на пальці з перстеном.

2. Округлий передсінок. З балькону, який тут знаходиться, є прекрасний вид і тому ту частину палати назвали бельведером. На бальконі знаходиться старинний годинник, який показує назви вітрів по грецьки і по латині.

3. Покій Мелбагра так названий від величавої статуї Мелбагра, сина Енея, яка тут знаходиться.

4. Подвіря бельведерське є восьмикутне і обведене довкруги портиком, який спочиває на 16 гранітових колюмнах, а в ньому знаходяться найбільші архитвори старинного мистецтва. Тут зга-

даю славу групі Ляокоона, що її Мікель Анджельо називав чудом мистецтва. Цю групу знайдено в так званих *Sette Sale*^{*)}. Цей архитвір зроблений — як пише Пліній — з одного кусника, був поміщений у палаті Тита і є ділом трьох родійських різьбарів: Агесандра, Полідора й Атенодора. Мікель Анджельо відкрив, що ця група зроблена з трьох кусників дуже майстерно з собою споєних. Тут поміщений і Аполльо Бельведерський, знайдений в XV. столітті у порті Анціум.

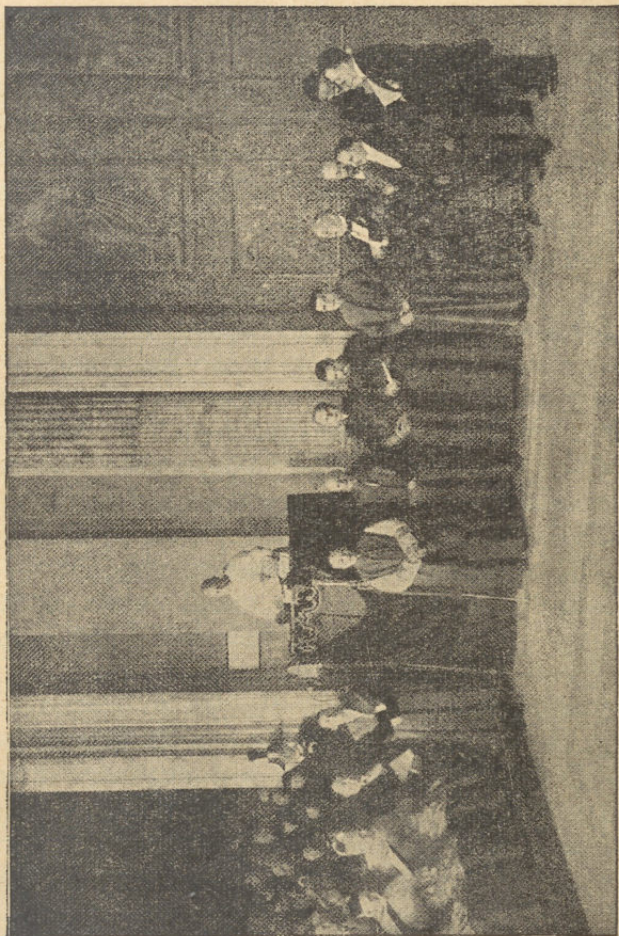
5. Саля звірят. Пій VI. бажав тут зібрати всі старинні різьби, які представляють звір'ята. З усіх тут зібраних на особлившу увагу заслуговують: група, що представляє морського Кентавра і Нерейду; Геракль з львом; Коммод на коні; Кентавр; Геракль, що убиває Діомеда; гриф з алябастру.

З цієї салі праворуч є 6-а галерія статуй, з яких треба відмінити плоскорізьбу Мікель Анджеля, що представляє Косму I. Медицея, як проганяє зі свого краю проступки, а заводить чесноти і науки; Париса, який признає першенство краси й Амазонку, одну з найкращих статуй у тім відділі.

У глибині є 7. Саля погрудей, а за нею 8. Кабінет масок. 9. Саля Муз. 10. Саля округла. 11. Саля у формі грецького хреста. 12 Єгипетський музей. 13. Саля пам'ятників єгипетського стилю. 14. Саля наслідуваних пам'ятників. 15. Півколо. 16. Саля папірусів. 17. Музей Етрусько-Григоріянський. 18. Галерія свічників. 19. Галерія Арацці. 20. Галерія географічних карт.

Sette Sale або сім кімнат недалеко від Санта Марія Маджоре, становлять дев'ять великих коридорів, дуже сильно збудованих, що мали служити за резервоар на воду для околичних термів.

Ватиканські городи. Вхід до них є з присінка салі Бігі. Перший город називається деля Пінія.

Папа Пій XI. проголошує св.Рік 1933р.

Цю назву має від великої соснової шишки, зробленої з бронзу, яка походить з Пантеону і є

поміщена в великій заглибині в головній фасаді. Є тут дві прегарні бронзові пави, що походять з мавзолею Адріана і підстава з колумни Антонія Пія, уся з одного мармуру, прикрашена гарними плоскорізьбами.

В головнім городі знаходиться Ля Вілля Пія або Касіно дель Папа, яке збудував ще Пій IV.

З тераси, званої Ля Навічелля є чудовий вид на Рим.

Перед кількома роками появилася в Римі ін-тересна книжка п. н. „Папи й кардинали у сучаснім Римі від 1870 р.“ Карло Праті, автор цієї книжки, знає закулісове життя Ватикану wraz з щоденними його подіями. Бачимо папів при бюрку, в їдальні, вітальні, на проходах у ватиканських городах, на авдієнціях публичних і приватних.

Цікаві тут дві силуетки-антитези Льва XIII. і Пія X. Лев XIII. величній і зимний, попереджуваний завсіди офіцерами і швайцарами своєї гвардії — Пій X. простий, скромний, всувався до авдієнціональної салі без звуку труб і без численної асисти.

Лев XIII. був бистрим обсерватором. За кожним разом старався відгадати, до якої народности поодинокі групи належать. Коли казав: „Отсе німці, отсе бразилійці, це ірляндці“ і т. д. ніколи не помилився.

Одного дня запримітив Папа Лев XIII. високого, елегантного мандрівника з вусами і так до нього промовив: „Ти француз, мій сину, правда?“

„Так, Отче святий, маю честь ним бути!“ була відповідь.

„Тихо, не так голосно — озвався Папа, підносячи палець до гори — булоби це страшне для тих, які це почулиб, а цієї чести позбалені“.

Іншого знов дня запримітив Папа групу опасистих, присадкуватих гостей в окулярах.

„З якого міста німецького походите?“ — запитав Папа прямо.

„Ми вчені з Гайдельбергу“ — відповів провідник групи.

„І так вас мало, тільки дванацять?“

— Отче святий — відповів професор — ми становимо лиш делегацію.

— Сподіваюся — сказав на те Лев XIII. — авжеж усіх німецьких учених Ватикан навіть не помістив би.

Пія Х. — як тільки обняв управу в Ватикані, — немило вразило те, що має сам засідати до стола, бо звук був їсти в товаристві. Тому доручив, щоби накрито рівночасно і для його секретаря.

В кімнатах і коридорах Ватикану настала неабияка констернація. Ніхто не памятає, щоби Папа їв у товаристві. „Треба з тим щось зробити“. „Треба св. Отцеві делікатно звернути увагу“. Але як? Не так то легко. Вкінці головний майстер церемонії зважився і висловив покірно свій сумнів.

Папа всміхнувся добродушно і лагідно. „Чи ти певний, що св. Петро їв сам?“ Збентежений майстер церемонії не вмів на це відповісти.

„А як було за Юлія II. і Льва X?“

„О, це були часи відродження, Папи видавали тоді величаві бенкети“.

— Від колиж Папи їдять самі?

Від часів Урбана VIII.

— Ну і гаразд! — відповів Пій X. — Попередник наш Урбан VIII. доручив, що Папа має сам їсти. А ми повеліваємо, щоби о. секретар їв з нами.

ЯК ЖИВЕ ПАПА ПІЙ ХІ?

Папа Пій ХІ. від вісмох літ поруч своєї духовної влади, є також світським володарем Церковної Держави. Є Він в Європі самотнім володарем абсолютним, що управляє сам без ніякого закондатного тіла. Ватиканська Держава скоро організувалася, поширила свої адміністраційні функції, побудувала нові будівлі, видала власні поштові значки. Сьогодні має Ватикан свою власну валюту, посідає власний залізничний двірець і радіонадавчу стацію.

А як живе в тій Ватиканській Державі св. Отець Папа Пій ХІ.? Подібно як і Його попередники, замешкує третій поверх Ватиканської палати. Там знаходиться Його спальня, їдальня, а поруч приватна бібліотека і каплиця. Далі тягнеться довгий ряд авдієнційних саль, що у них Св. Отець приймає паломництва та різні групи прочан.

День Папи починається о годині семій рано відправою читаної Служби Божої в приватній каплиці. Потім снідання, що складається з кави, білого хліба або булки й масла. Додати тут треба, що Папа голиться щодня сам, а тільки що дві неділі приходить ватиканський фризієр, що приводить до порядку Його тонзуру.

День праці Папи починається о годині девятій,

коли з'являється кардинал - секретар Пачеллі. Він представляє св. Отцеві рапорти, які Ватикан отримав від кардиналів-нунціїв з різних держав. Потім є конференція, в часі котрої обговорювані всі біжучі події, які можуть мати вплив на справи Церкви. Після того Св. Отець приймає кардиналів

Катакомби Домігиллі

курії, які прибувають, щоби здати звіт зі своїх чинностей.

О годині дванадцятій розпочинаються прилюдні авдієнції, в часі котрих Папа приймає паломництва, уділяючи їм благословення. Св. Отець прив'язує до авдієнцій велику вагу і називає їх „своїми вікнами на світ“. А порозуміватися Йому з паломниками легко, бо поза італійською мовою, говорить по французьки, еспанськи, німецьки, єврейськи і латинськи. Крім того розуміє мову англійську, грецьку і польську. Останніми часами щораз приступніші й лагідніші стають приписи церемо-

ніялу, що нормує прийняття паломництв. Жінки в чорних сукнях без декольту мусять мати накриту голову, натомість мужчини приймають тепер навіть у подорожніх вбраннях. У великій троновій салі ждуть паломники. В певному менті клякають. Отвиріаються двері, входить Папа в окруженні швайцарської гвардії. Св. Отець переходить досить скорим кроком, подаючи путникам до уцілування перстень; часами Папа задержується і розмовляє з паломниками.

Авдієнції протягаються нераз до години третьої і довше. Потім Св. Отець удається на обід. Папа їсть сам, бо етикета Ватикану не дозволяє нікому сидіти при столі з Папою. Услугує служба убрана в червону ліберію. По обіді наступає звичайно короткий відпочинок, а по рекреації одна година проходу по ватиканських городах, без огляду на погоду. Виходячи на прохід, Папа вбирає на білу реверенду літньою порою білий, а зимовою червоний плащ і червоний капелюх.

Папа привязує до нових технічних винаходів чималу вагу. Виголошує сам промови крізь радіо. Жалує, що Ватиканська Держава не посідає відповідного терену до старту літаків.

Вечером між годиною шестою і осьмою відбуваються знова авдієнції. Потім Папа удається на молитву до каплиці, а в годині девятій споживає вечеру, в часі котрої довідується про події дня. По вечері звичайно каже собі читати часописи, вкінці о годині 10-ій вечером удається до бібліотеки, де перебуває часами аж до півночі, читаючи і пишучи.

Десь около 1. серпня виїздить Папа на відпо-

чинок до Кастель Гандольфо. Має при собі 4 гвардистів, кілька камердинерів і кілька співробітників. Їздить автом у товаристві свого тайного радника. У Кастель Гандольфо проводить Він день зовсім так само, як у Ватикані: мало спить, увесь час працює, приймає людей на авдієнціях, роздає тричі тижнево благословення молодим парам, розмовляє з представниками різних релігійних Чинів. На господарстві маса курей і коров. Серед садів дві височенні вежі — одна церковна з алюмінієвою банею, щоб від неї заломлювалося соняшне проміння, як цього потребує недалека астрономічна обсерваторія. Є тут і чудове радіо, останній винахід Марконія; ним посвячував недавно Папа на віддаль статую Богородиці в Мессині.

В ПЯТНАДЦЯТИ РОКОВИНИ КОРОНАЦІЇ СВ. ОТЦЯ (12. II. 1922 — 12. II. 1937).

12. лютого минуло 15 літ, як вступив на Папський престіл теперішній св. Отець Пій XI. Вибрано його Папою дня 6. II. 1922, після смерти бл. п. Папи Венедикта XV. Теперішній св. Отець у своїх листах повчає світ, як поступати, щоб не було визиску бідних; п'ятує ворогів християнського подружжя, яке є основою морального і фізичного здоровля родини і народу. Особливо старається нинішній Папа за повернення єдності Церков і за навернення поган — а щоби знову розбудити серед усіх народів християнського духа — покликав до життя Католицьку Акцію, себто співпрацю мірян з духовенством для поширення Христового Царства на землі. На перший плян Його правління вибивається організація місій. Як велике є значіння місій для насадження християнства серед поган, вказують числа: в Азії є вже 2.265 семінарів, в Африці 420, на островах Океанії 24, в Америці 123.

Папа Пій XI. є подвижником ще одної ідеї, яку підняв за своїм великим Попередником, Львом XIII — соціальної рівності. Він поборює противенство клас і голосить, що треба оперти взаємини робітників і працьодавців на основі науки католицької

Церкви. Його ділом є привернення мирного співжиття між Апостольською Столицею та італійським королівством, яке минулого століття загарбало було Церковну Державу. Тепер на її місце є тзв. Ватиканське Місто — і від тепер Папа перестав бути добровільним „в'язнем Ватикану“.

Св. Отець Пій XI. гостро виступає проти переслідувань Христової Церкви в Мексику, Еспанії, та головню проти червоної Москви.

* * *

Всі, навіть вороги католицької Церкви, признають, що католицька Церква найбільш одностайна, найбільш кріпка між усіми релігійними організаціями.

Великі нещастя, великі удари падали на католицьку Церкву. Ріжні вороги виступають проти неї. То ложними науками, то злобою намагаються заподіяти їй шкоду. Але даремні зусилля. Церква Христова стоїть силою не людською, а Божою. Попадали престоли, розпалися найсильніші держави, розійшлися і загинули народи, — а свята католицька Церква стоїть непохитно славна на весь світ. І законні наслідники св. Петра заєдно в ній управляють. Теперішній Намісник Христовий Пій XI., це Папа, якого гаслом є „Мир Христа в державі Христа“.

Великим щастям було для нас, що бодай частина нашого народу на Берестейському Соборі 1596 р. злучилася знов із католицькою Церквою й признала вселенського Архієрея Папу Римського своїм Зверхником. Злука нашої Церкви з Римом дала дуже корисні наслідки. На цих областях нашої

землі, де нарід належить до католицької Церкви, є найсвідоміша частина українського народу. Ніхто не заперечить, що саме наша Церква виховала найсвідоміших членів українського народу й найбільш карних у народній роботі. Вороги нашого народу розуміють те, що греко-католицька Церква це найсильніша кріпость нашого народу й тому найбільше, найзавзятіше вдаряють на Неї.

Коли сьогодні звертаємо очі на Столицю Папи в Чітта дель Ватікано, то не забуваймо про Папську українську Колегію ім. св. Йосафата в Римі, що на її фундацію жертвував теперішній Папа Пій XI. десять мільонів лірів. У згаданій Колегії є місце на сто українських питомців.

Щоби питомці української Колегії в Римі мали де переводити вакаційний час, — бо в Римі літною порою невиносима спека й нездорово — закупив для них наш Високопреосвящений Митрополит Ексцеленція Андрей у Кастель-Гандольфо чудову віллу від російського князя Гагаріна. З причини деяких недотач перебудовано в 1935 р. цю прекрасну віллу — для кожного питомця окрему кімнату — та збільшено новими кімнатами та гарною каплицею. Кошти перебудови в сумі 250'000 лірів покрив сам Св. Отець, що з особливою любовою відноситься до наших питомців.

Хоч св. Отець Пій XI. має вже 80 літ життя, — то і досі є він найбільше працьовитим Володарем на світі. Папа Пій XI. працює від ранку до ночі серед своїх паперів і книжок, а крім того має незвичайно багато праці в церквах та при уділюванні авдієнцій. І так впродовж одного року відправляє 14 великих, торжественних папських

Богослужень та виголошує багато промов. Впродовж останнього року приймив на авдієнціях півтора мільона паломників і вислухав від провідників паломництв 620 промов. Крім того щодня приймає св. Отець пересічно 10 Нунціїв, Єпископів і дипломатів на окремих авдієнціях. Задля своїх прикмет Папа Пій XI. користується великою пошаною в цілому світі: так католицькому як і некатолицькому, а навіть поганському.

У 15-ліття Його правління хай і наші побажання, разом з побажаннями всіх народів, злинуть до Бога: На многая і благая літа! Молитвами і синівським відданням допоможім св. Отцю сповнити Його працю!

МІСІОНАР

ПРЕСВ. СЕРЦЯ ІСУСОВОГО

виходить вже 39 літ щомісячними листами 1^{1/2}-2 арк.
друку великої вісімки й коштує на рік всего 1·50 зл.

МІСІОНАР

подає научно-популярні статті з католицької науки віри й обичаїв, з історії Церкви, з життя Святих, з життя нашого й інших народів, відомості з міс. руху в нашій народі, найважніші події зі світа й Церкви.

МІСІОНАР

поручили всі наші Впреосвящені Владики. Він повинен знаходитися в кожній католицькій родині.

ПОШИРЮЙТЕ його між усіма своїми знайомими та приєднуйте нових передплатників.

Замовлення й гроші слати на адресу:

ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІАН В ЖОВКВІ

„БІБЛІОТЕКА РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ“

має за ціль дати читачам змогу поглибити своє релігійне знання. — Що другий місяць виходить одна книжечка величини около 2 аркушів друку в формі 16^о, отже на рік вийде таких шість книжечок. — Зміст »Бібліотеки рел. освіти«: правди католицької віри й моралі, як також розбірка життєвих питань, що вяжуться з релігією. — Цілорічна передплата вносить з поштою зл. 1*30. Поодинокa книжечка коштує 20 с., з поштою 30 с. Просимо зголошуватися з передплатою!

Досі вийшли:

- Ч. 1. Оттон Когавс, **СУДЬБА СВІТА В СВІТЛІ ВІРИ**
- Ч. 2. о. Теодосій Галушинський ЧСВВ, **ШЕСТИ ДНЕВ** або біблійне оповідання про сотворення світа
- Ч. 3. Д-р Франц Мефферт, **НОВОЗАВІТНІ КНИГИ ДЖЕРЕЛОМ ПІЗНАННЯ ІСУСА ХРИСТА**
- Ч. 4. **Я ВІРЮ В БОГА**
- Ч. 5. о. Оттон Когавс Т. І. **ЦІЛЬ ЖИТТЯ**
- Ч. 6. о. М. Марисюк, **ВІРИТИ ЧИ НЕ ВІРИТИ?**
- Ч. 7. о. М. Марисюк, **ЧИ ЛЮДИНА МАЄ ДУШУ?**
- Ч. 8. о. М. Марисюк, **ЧИ Є ЖИТТЯ ЗА ГРОБОМ?**
- Ч. 9. о. М. Марисюк, **ЧИ БОГ УПРАВЛЯЄ СВІТОМ?**
- Ч. 10. о. М. Марисюк, **ЧИ СОЦІЯЛІСТИ МАЮТЬ СЛУШНІСТЬ?**
- Ч. 11. о. М. Марисюк, **ЗВІДКИ ВЗЯЛАСЬ ЛЮДИНА НА ЗЕМЛІ?**
- Ч. 12. о. М. Марисюк, **ЩО ДАЄ НАМ СВ. ЦЕРКВА?**
- Ч. 13. о. М. Марисюк, **ЧИ ТРЕБА СПОВІДАТИСЯ?**
- Ч. 14. о. М. Марисюк, **ЧИ ХРИСТОС СПРАВДІ ВОСКРЕС?**
- Ч. 15. о. М. Марисюк, **КУДИ ЙДЕ СВІТ БЕЗ БОГА?**
- Ч. 16. о. М. Марисюк, **КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА**

АСКИТИЧНІ ВИДАННЯ В-ВА ЧСВВ. У ЖОВКВІ

брошуровані

Наслідкування Христа (оправл.)	1.— зл.
Ідеал правдивого Християнина пізнавати і любити Бога	0.70 ”
Молитва яко могуте средство до спасення душі	0.40 ”
Як любити Ісуса	0.50 ”
Духовні науки для монахів і монахинь	2.50 ”
Три головні науки духовного життя	1.50 ”
Фільотея або дорога до побожного життя	1.20 ”
Духовний провідник на дорозі християнських чеснот	2.50 ”
Борба духовна	0.60 ”
Святочні читання на деякі свята цілого року	0.60 ”
Серце за серце	0.50 ”
Совершений жаль	0.20 ”
Реколекційні конференції	1.— ”
Дорога спасення	1.— ”
Св. Ігнатія з Льойоли духовні вправи	3.— ”
О поступі в совершенстві та чеснотах християнських	2.— ”
Правди вічні	1.20 ”
Юнак переможець	1.— ”
Яка повинна бути сповідь і як до неї приготувитися	0.50 ”
Небесний вінець (оправл.)	1.50 ”
Отче наш або пояснення молитви Отче наш в примірах	1.20 ”
Кривава незабудька або хрестна дорога Спасителя	0.70 ”
Читання о Пречистій і Преблагословенній Діві Марії	0.20 ”
Короткі розваги над станом своєї душі	0.05 ”
Предвічна жінщина або життя Преч. Діві Марії	1.50 ”

9212/87

„БІБЛІОТЕКА РЕЛІГІЙНОЇ ДРАМИ“ ПРИ ВИДАВНИЦТВІ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛ. В ЖОВКВІ

Від двох літ існує в Жовкві, при Видавництві Чина св. Василя Вел. „Бібліотека Релігійної Драми“. Досі вийшло 11 випусків, між ними знаний в краю сценічний твір Меріям-Лужницького »ГОЛГОТА«, що став гордістю репертуару артист. трупи В. Блавацького й славою української сцени.

Не треба й згадувати, яке місце в житті сучасної людини займає **театральне мистецтво**, сцена — вжето професійно-мистецька, вжето аматорська! Нема в нас такого села, де б не існував хоч будь-який аматорський гурток. Нема в нас такої закутини, де б на театральних дошках не перейшла хоч одна-дві драми на рік.

А якіж ті драми? Який їх зміст? Які етично-виховавчі та образуючі вартості тих драм? Яка їх тенденція (наставлення)?

Рідко добра, часто ніяка, а найчастіше — шкідливо-руїницька. Вистане переглянути список українських драм, будь-якого нашого Видавництва, щоб переконатися, яким **марвим кормом** живлять душу народу деякі наші Видавництва. На 100 українських драм — близько 70 є неморальних і слизьких! Так, як би не було інакших тем, інакших сторінок людського життя, інакших мрій-Ідеалів у нас... Чому се так? Оце **жажда зиску** каже деяким нашим людям видавати саме **такі** драми.

Повинь неморальних, противних вірі і добрим обичаям драм, пєс — заливає українську сцену, затроює душу народу! Боронімся!

Щоб хоч в часті спинити цю **грівну недугу української сцени** — Видавництво ЧСВВ. у Жовкві, звернуло бачну увагу й на цю важливу ділянку народнього життя — і від двох літ завело в себе окремих відділ: РЕЛІГІЙНОЇ ДРАМИ.

На неморальну, лиху драму — добру, християнську драму! Драму, обчислену не на матеріяльний успіх, не на гріш — а на добро душ і народу. З листів, що до Видавництва ЧСВВ. в Жовкві приходять, видно, що **добре і правильно** поступило наше Видавництво, закладаючи новий відділ РЕЛІГІЙНОЇ ДРАМИ.

Наша публіка — знуджена плитким репертуаром галицьких сцен — масово горнеться на вистави релігійного змісту. Успіх релігійних драм дуже великий, всі місця — до останнього все розпродані, коли йде релігійна драма! **Українське село і місто полюбило українську релігійну драму!**

Звертаємо на цей радісний обяв — спеціальну увагу Шан. Режисерів аматорських гуртків в краю. Просимо переконатися в правдивість наших слів! Моральний, а навіть матеріяльний успіх із РЕЛ. ДРАМИ великий.

ТОМУ НАШ КЛИЧ: в 1938-ім році всі аматорські гуртки по містах і селах дають в себе хоч одну релігійну драму!

На бажання висилаємо наш новий, безплатний Каталог.

Пишіть на адресу:

Видавництво ЧСВВ. в Жовкві — Żółkiew.

„БІБЛІОТЕКА РЕЛІГІЙНОЇ ДРАМИ“ **ПРИ ВИДАВНИЦТВІ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛ. В ЖОВКВІ**

Досі появилися отсі популярні драми:

- Блудний син**, євангельська драма, ціна 40 сот.
Свекруха, драма із нашого життя 40 сот.
Йосиф в Єгипті, біблійна драма 50 сот.
Неон, або мученики з катакомб 50 сот.
Українці мученики, з переслід. уніятів на Підляшю 60 сот.
Юлія, драма з переслідування перших християн . . 40 сот.
Весталька, драматичний образок з переслідування
перших християн 40 сот.
Олексій, драма в 6 діях 60 сот.
Борис і Гліб, історична українська драма в 6 відсл. 60 сот.
Голгота, муки й смерть Г. Н. Ісуса Христа — на
6 картин. Зладив Меріям-Лужницький, з режі-
серськими заввагами В. Блавацького. Зверта-
ємо спеціальну увагу на цю драму. З най-
більшим узнанням прийняв її весь край. Се
найпопулярніша драма театру „Заграва“. Ре-
жисер її, п. В. Блавацький, примінив її до
аматорської сцени й подав обширні вка-
зівки, як ставити її на сільській сцені. Ціна 60 сот.
На манівцях, сучасна драма на 4 дії. Зворушлива
акція. Драма написана на тлі большевицької
агітації в Галичині, в 1926-32р. Пропагандивно-
освідомлююче значіння сеї драми — велике! 60 сот.
В друку: „Чудо св. Николая над половчином“. Удрама-
тизована староукраїнська легенда з кінця XII-ого
століття у 3-ох діях. Дуже надається на традиційні,
Свят-ніколаївські вистави (з участю молоді).

На пошту до кожної книжки додається 10 сот.

Адресувати:

Видавництво ОО. Василіян в Жовкві (Żółkiew)